

BIBLIOTEKA SEJMOWA
KONSTYTUCJE ŚWIATA

KONSTYTUCJA
*Królestwa
Maroka*

CONSTITUTION
DU ROYAUME DU MAROC

Wstęp oraz tłumaczenie z języka francuskiego
Tatiana Chauvin

WYDAWNICTWO SEJMOWE
Warszawa 2015

Seria: Konstytucje Świata

Konstytucja Królestwa Maroka

Weryfikacja naukowa: Wiesław Staśkiewicz

Weryfikacja tłumaczenia z języka arabskiego: dr Joanna Wronecka

Redakcja: Katarzyna Gralak

Projekt graficzny: Darek Kondefefer

© Copyright by Kancelaria Sejmu 2015

Biblioteka Sejmowa

ul. Wiejska 4/6/8, 00-902 Warszawa

e-mail: parlib@sejm.gov.pl

Druk: AKCYDENS S.J.

ISBN: 978-83-7666-385-2

Spis treści

Wstęp Tatiana Chauvin..... 7

Konstytucja Królestwa Maroka z 2011 r.

Preambuła	55
Tytuł I. Postanowienia ogólne.....	59
Tytuł II. Podstawowe prawa i wolności	69
Tytuł III. O godności królewskiej.....	79
Tytuł IV. O władzy ustawodawczej.....	87
O organizacji Parlamentu.....	87
O kompetencjach Parlamentu.....	92
O wykonywaniu władzy ustawodawczej.....	96
Tytuł V. O władzy wykonawczej.....	101
Tytuł VI. O relacjach między władzami	105
O relacjach między Królem a władzą ustawodawczą.....	105
O relacjach między władzą ustawodawczą a władzą wykonawczą	106
Tytuł VII. O władzy sądowniczej	111
O niezależności wymiaru sprawiedliwości	111
O Wysokiej Radzie Władzy Sądowniczej.....	112
O prawach podsądnych i zasadach funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości	114
Tytuł VIII. O Sądzie Konstytucyjnym	117
Tytuł IX. O regionach i innych wspólnotach terytorialnych	121
Tytuł X. O Trybunale Obrachunkowym.....	127
Tytuł XI. O Radzie Społeczno-Gospodarczej i Ekologicznej	131
Tytuł XII. O dobrym rządzeniu	133
Zasady ogólne.....	133
Instytucje i organy ochrony praw i wolności, dobrego rządzenia, zarządzania strategicznego rozwojem oraz demokracji uczestniczącej	134
Organy ochrony i promocji praw człowieka	134
Organy właściwe do spraw dobrego rządzenia i regulacji	136
Organy promocji zarządzania strategicznego rozwojem oraz demokracji uczestniczącej	136
Tytuł XIII. O zmianie Konstytucji	139
Tytuł XIV. Przepisy przejściowe i końcowe	143
<i>Wybrana literatura</i>	146

KONSTYTUCJA KRÓLESTWA MAROKA

z 27 dnia miesiąca szaban 1432 r.
(29 lipca 2011 r.)

Zatwierdzona w referendum konstytucyjnym
28 dnia miesiąca radżab 1432 r. (1 lipca 2011 r.).
Promulgowana dekretem królewskim nr 1-11-91
z 27 dnia miesiąca szaban 1432 r. (29 lipca 2011 r.).
Weszła w życie z dniem ogłoszenia.

Publikowany tekst konstytucji jest zgodny ze stanem prawnym
na dzień 1 stycznia 2015 r.

Tekst Konstytucji Królestwa Maroka został ogłoszony
w dzienniku urzędowym w językach arabskim i francuskim

CONSTITUTION DU ROYAUME DU MAROC

دستور المملكة المغربية

DEKRET KRÓLEWSKI

DEKRET KRÓLEWSKI¹ NR 1-11-91 Z 27 DNIA MIESIĄCA SZABAN² 1432 R.³ (29 LIPCA 2011 R.) PROMULGUJĄCY TEKST KONSTYTUCJI

CHWAŁA BOGU JEDYNEMU!

(Pieczęć Jego Wysokości Mohammeda VI)

Niech będzie wiadomo – i niech Bóg wywyższa i umacnia jej treść!

Jego Wysokość Szarif;

Zgodnie z Konstytucją, a w szczególności z jej art. 29 i art. 105;

Zgodnie z Dekretem królewskim nr 1-11-82 z 14 dnia miesiąca radżab⁴ 1432 r. (17 czerwca 2011 r.) poddającym projekt Konstytucji pod referendum;

Zgodnie z ustawą organiczną nr 29-93 o Radzie Konstytucyjnej, promulgowaną w drodze Dekretu nr 1-94-124 z 14 dnia miesiąca ramadan⁵ 1414 r. (25 lutego 1994 r.), w formie jaką uzyskała w wyniku dokonanych zmian i uzupełnień, w szczególności jej art. 36 i 37;

¹ W orygu. *dahir* (fr.) – dekret królewski.

² Szaban (arab. شعبان) oznacza „rozchodzenie się” – ósmy miesiąc w kalendarzu muzułmańskim, którego nazwa wzięła się stąd, że w czasach przedmuzułmańskich poświęcony był wojnom i napadom grabieżczym.

³ Rok według kalendarza muzułmańskiego, będącego kalendarzem księżycowym, używanym głównie do celów religijnych przez wyznawców islamu. Pierwszym rokiem kalendarza muzułmańskiego jest rok 622, stosowanego m.in. w Polsce, kalendarza gregoriańskiego.

⁴ Radżab (arab. رجب) oznacza „wstrzymać się” – siódmy miesiąc w muzułmańskim kalendarzu księżycowym, uważany za „pokojowy”, dlatego niewskazane jest prowadzenie podczas niego wojen.

⁵ Ramadan (arab. رمضان) czyli „palący” – dziewiąty miesiąc w kalendarzu muzułmańskim, nazwany tak od dokuczliwych upałów.

Zgodnie z wynikiem referendum w sprawie projektu Konstytucji, które zostało przeprowadzone w piątek 28 dnia miesiąca radżab 1432 r. (1 lipca 2011 r.) i ogłoszone przez Radę Konstytucyjną decyzją nr 815-2011 z 12 dnia miesiąca szaban 1432 r. (14 lipca 2011 r.),

ZDECYDOWAŁ, CO NASTĘPUJE:

Na mocy niniejszego Dekretu królewskiego ogłasza się i przedstawia do publikacji w *Biuletynie urzędowym* tekst Konstytucji w formie, w jakiej został on przyjęty w referendum przeprowadzonym w piątek 28 dnia miesiąca radżab 1432 r. (1 lipca 2011 r.).

Podpisano w Tetuan⁶, 27 dnia miesiąca szaban 1432 r.
(29 lipca 2011 r.)

⁶ Tetuan (arab. تطوان) – miasto w północno-zachodnim Maroku.

KONSTYTUCJA

PREambuła

PREambuła

Wierne trwałej woli budowania demokratycznego państwa prawnego, Królestwo Maroka zdecydowanie podąża drogą procesu scalania i wzmocnienia instytucji nowoczesnego państwa, kierując się zasadami uczestnictwa [obywateli w życiu publicznym], pluralizmu i dobrego rządzenia. Rozwijają ideę solidarności społecznej⁷, dzięki której wszyscy cieszą się bezpieczeństwem, wolnością, równością szans, poszanowaniem godności i sprawiedliwością społeczną, kierując się zasadą zależności pomiędzy prawami a obowiązkami obywatelskimi.

Królestwo Maroka, jako suwerenne państwo muzułmańskie, przywiązane do jedności narodowej i integralności terytorialnej, dąży do zachowania jednej i niepodzielnej narodowej tożsamości w całej jej pełni i różnorodności. Jedność Królestwa, wykuta w procesie spajania⁸ elementów arabsko-islamskich, berberyjskich⁹ i saharijsko-hausańskich, żywi się i wzbogaca swymi afrykańskimi, andaluzyjskimi, hebrajskimi i śródziemnomorskimi dopływami¹⁰. Pierwszeństwo należy do religii muzułmańskiej i wiąże się ono z przywiązaniem Narodu marokańskiego do zasad otwartości, powściągliwości, tolerancji i dialogu na rzecz wzajemnego zrozumienia między wszystkimi kulturami i cywilizacjami świata.

Królestwo Maroka jako aktywny członek organizacji międzynarodowych, uznając potrzebę wzmocnienia roli, która mu przypada na scenie międzynarodowej, zobowiązuje się przestrzegać zasad, praw i obowiązków zawartych w ich kartach i konwencjach; podtrzymuje swoje przywiązanie do powszechnie uznanych praw człowieka, jak również wolę działania na rzecz pokoju i bezpieczeństwa na świecie.

Opierając się na swoich wartościach i niewzruszalnych zasadach, zdecydowane zacieśniać więzi braterstwa, współpracy, solidarności

⁷ W oryg. *une société solidaire* (fr.).

⁸ W oryg. *forgée par la convergence* (fr.).

⁹ W oryg. *amazighe*. Słowo to oznacza w przybliżeniu – „ludzie wolni”. W taki sposób określają siebie Berberowie – przyp. tłum.

¹⁰ W oryg. *affluent* (fr.).

i konstruktywnego partnerstwa z innymi państwami oraz działać na rzecz wspólnego postępu, Królestwo Maroka, państwo jednolite, w pełni suwerenne, należące do Wielkiego Maghrebu, potwierdza to co następuje i zobowiązuje się:

- działać na rzecz budowania Unii Maghrebu jako partnerstwa strategicznego;
- pogłębiać więzi przynależności do Narodu ogólnoarabskiego i ogólnoisłamskiego¹¹ oraz wzmacniać więzi braterstwa i solidarności z bratnimi ludami¹²;
- wzmacniać relacje współpracy i solidarności z ludami i krajami Afryki, szczególnie z krajami Afryki subsaharyjskiej i Sahelu;
- intensyfikować współpracę, zbliżenie i partnerstwo z europejskimi krajami śródziemnomorskimi;
- poszerzać i wzbogacać relacje przyjaźni i wymiany partnerskiej w dziedzinie gospodarczej, naukowej, technicznej i kulturalnej ze wszystkimi państwami świata;
- wzmacniać współpracę Południe-Południe;
- chronić i upowszechniać standardy praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego oraz przyczyniać się do zachowania ich niezbywalnego i uniwersalnego charakteru;
- wykluczyć i zwalczać wszelką dyskryminację wobec kogokolwiek ze względu na płeć, kolor skóry, wiarę, kulturę, pochodzenie społeczne czy geograficzne, język, niepełnosprawność czy z jakiegokolwiek innej osobistej przyczyny;
- przyznać konwencjom międzynarodowym, ratyfikowanym w przewidzianej przez Królestwo Maroka formie, zgodnie z postanowieniami Konstytucji i ustaw królewskich oraz z poszanowaniem jego nienaruszalnej narodowej tożsamości, z dniem ich ogłoszenia, pierwszeństwo przed prawem wewnętrznym oraz w konsekwencji dostosować do nich właściwe przepisy ustawodawstwa krajowego.

Preambuła stanowi integralną część niniejszej Konstytucji.

¹¹ W oryg. *umma* (fr. *oumma*) – to ponadnarodowa wspólnota muzułmańska (przed wszystkim religijna) na świecie – przyp. tłum.

¹² W oryg. *peuples frères* (fr.).

POSTANOWIENIA OGÓLNE

POSTANOWIENIA OGÓLNE

Tytuł I

POSTANOWIENIA OGÓLNE

Artykuł 1

Maroko jest monarchią konstytucyjną, demokratyczną, parlamentarną i socjalną.

Ustrój konstytucyjny opiera się na podziale, równowadze i współpracy władz, jak również na demokracji obywatelskiej i uczestniczącej, zasadach dobrego rządzenia oraz związku między odpowiedzialnością a przedstawianiem sprawozdań finansowych¹³.

W swoim życiu wspólnotowym Naród wspiera się na trwałych elementach jednoczących, w szczególności na umiarkowanej¹⁴ religii muzułmańskiej, jedności narodowej spajającej liczne elementy wielokulturowe oraz na zasadach monarchii konstytucyjnej i zasadzie demokracji.

Ustrój terytorialny Królestwa ma charakter zdecentralizowany. Opiera się on na zaawansowanej regionalizacji.

Artykuł 2

Suwerenność należy do Narodu, który wykonuje ją bezpośrednio w referendum oraz pośrednio, poprzez swoich przedstawicieli.

Naród wybiera swoich przedstawicieli w drodze wolnych, uczciwych i regularnych wyborów.

Artykuł 3

Religią państwową jest Islam, przy czym państwo gwarantuje wszystkim wolność wyznania.

Artykuł 4

Symbolem Królestwa jest czerwona flaga z umieszczoną pośrodku zieloną pięcioramienną gwiazdą.

Hasło Królestwa brzmi: BÓG, OJCZYZNA, KRÓL.

¹³ W oryg. *la reddition des comptes* (fr.).

¹⁴ W oryg. *moderee* (fr.).

Artykuł 5

Językiem urzędowym państwa pozostaje język arabski.

Państwo działa na rzecz ochrony i rozwoju języka arabskiego, jak również promuje posługiwanie się nim.

Język berberyjski¹⁵ jako wspólne dziedzictwo wszystkich bez wyjątku Marokańczyków, jest również językiem urzędowym państwa.

W celu pełnej realizacji jego funkcji jako języka urzędowego, procedurę nadania urzędowego charakteru temu językowi, jak również warunki jego nauczania oraz posługiwania się nim w najważniejszych dziedzinach życia publicznego określa ustawa organiczna.

Państwo działa na rzecz zachowania *hassaniji*¹⁶ jako integralnej części kulturowej tożsamości marokańskiej, jak również ochrony dialektów i wyrażen kulturowych¹⁷ używanych w Maroku. Czuwa ono zarazem nad spójnością narodowej polityki językowej i kulturowej oraz nad nauczaniem i znajomością języków obcych najczęściej używanych na świecie, jako narzędzi komunikacji, integracji i interakcji w ramach społeczeństwa wiedzy, służących otwarciu się na inne kultury i cywilizacje współczesnego świata.

Tworzy się Narodową Radę Języków i Kultury Marokańskiej, której zadaniem jest ochrona i rozwijanie języka arabskiego oraz berberyjskiego, jak również rozmaitych wyrażen języka marokańskiego o charakterze kulturowym, stanowiących autentyczne dziedzictwo oraz źródło inspiracji dla współczesności. Rada jednoczy wszystkie instytucje działające w tej dziedzinie. Kompetencje¹⁸, skład oraz sposób działania Rady reguluje ustawa organiczna.

Artykuł 6

Ustawa jest najwyższym wyrazem woli Narodu. Wszyscy, zarówno osoby fizyczne jak i prawne, a także władze publiczne, są wobec niej równi i zobowiązani do jej przestrzegania.

¹⁵ W oryg. *l'amazighe* (fr.).

¹⁶ *Hassanija* – dialekt języka arabskiego, używany głównie w Mauretanii i Saharze Zachodniej oraz na przyległych obszarach Algierii, Maroka, Mali i Senegalu (przyp. tłum.).

¹⁷ W oryg. *expressions culturelles* (fr.).

¹⁸ W oryg. *attributions* (fr.).

Władze publiczne działają na rzecz stworzenia warunków pozwalających na skuteczne korzystanie z wolności i równości przez obywatelki i obywateli, jak również na ich uczestnictwo w życiu politycznym, gospodarczym, kulturalnym i społecznym.

Potwierdza się zasady konstytucjonalizmu¹⁹, hierarchii i obowiązku ogłaszania norm prawnych.

Ustawa nie działa z mocą wsteczną.

Artykuł 7

Partie polityczne dbają o zaangażowanie polityczne²⁰ i o rozwój polityczny obywatelki i obywateli, a także o wspieranie ich udziału w życiu Narodu i w zarządzaniu sprawami publicznymi. Współzawodniczą o wyrażanie woli wyborców i uczestniczą w sprawowaniu władzy na zasadach pluralizmu i demokratycznej zmiany, za pośrednictwem organów konstytucyjnych.

[Partie polityczne] tworzą się²¹ i działają²² w sposób wolny, z poszanowaniem Konstytucji i ustawy.

System jednopartyjny jest sprzeczny z prawem²³.

Zakazuje się tworzenia partii politycznych o charakterze religijnym, opartych na kryterium językowym, etnicznym oraz regionalnym lub jakimkolwiek innym kryterium dyskryminującym lub sprzecznym z prawami człowieka.

Zakazane jest tworzenie partii politycznych, których cele są sprzeczne z religią muzułmańską, ustrojem monarchicznym, zasadami konstytucyjnymi, zasadami demokracji albo naruszają jedność narodową i integralność terytorium Królestwa.

Organizacja²⁴ i funkcjonowanie²⁵ partii politycznych winny być zgodne z zasadami demokracji.

¹⁹ W oryg. *les principes de constitutionnalité* (fr.).

²⁰ W oryg. *encadrement* (fr.).

²¹ W oryg. *constitution* (fr.).

²² W oryg. *l'exercice* (fr.).

²³ W oryg. *Il ne peut y avoir de parti unique* (fr.).

²⁴ W oryg. *l'organisation* (fr.).

²⁵ W oryg. *L'organisation et le fonctionnement* (fr.).

Zasady tworzenia i działania partii politycznych, kryteria przyznawania im finansowego wsparcia ze strony państwa, jak również warunki kontroli ich finansowania określa, zgodnie z zasadami wyrażonymi w niniejszym artykule, ustawa organiczna.

Artykuł 8

Związkowe organizacje pracowników, izby zawodowe i organizacje zawodowe pracodawców przyczyniają się do ochrony i promowania praw oraz interesów społeczno-ekonomicznych podmiotów, które reprezentują. Ich tworzenie i działanie²⁶ opiera się na zasadzie wolności, pod warunkiem poszanowania Konstytucji i ustaw.

Struktury²⁷ i funkcjonowanie tych organizacji winny być zgodne z zasadami demokracji.

Władze publiczne działają na rzecz promowania rokowań zbiorowych i zachęcają do zawierania układów zbiorowych pracy na warunkach przewidzianych ustawą.

Ustawa określa w szczególności zasady tworzenia organizacji związkowych, ich działalności oraz kryteria przyznawania dotacji ze strony państwa, jak również sposoby kontrolowania zasad ich finansowania.

Artykuł 9

Partie polityczne i organizacje związkowe mogą zostać rozwiązane lub zawieszane przez władze publiczne wyłącznie na podstawie decyzji sądu.

Artykuł 10

Konstytucja gwarantuje opozycji parlamentarnej status zapewniający jej uprawnienia, które pozwalają właściwie wywiązywać się z zadań wynikających z pracy parlamentarnej i życia politycznego.

Do uprawnień tych należą w szczególności:

- wolność wyrażania opinii, wolność słowa i zgromadzeń;
- korzystanie z czasu antenowego w mediach publicznych proporcjonalnie do reprezentatywności partii opozycyjnych;

²⁶ W oryg. *constitution et l'exercice* (fr.).

²⁷ W oryg. *structures* (fr.).

- korzystanie z finansowania ze strony państwa zgodnie z zasadami przewidzianymi w ustawie;
- skuteczny udział w procedurze legislacyjnej, szczególnie w formie wpisywania propozycji ustaw²⁸ do porządku dziennego obu Izb Parlamentu;
- skuteczny udział w kontroli pracy Rządu, w szczególności w formie składania wniosków o udzielenie wotum nieufności, interpelacji, kierowania pytań ustnych do rządu oraz parlamentarnych komisji śledczych;
- proponowanie kandydatów i wybór członków Sądu Konstytucyjnego;
- odpowiednia reprezentacja w działaniach regulaminowych obu Izb Parlamentu;
- przewodniczenie komisji ustawodawczej w Izbie Reprezentantów;
- pozyskiwanie środków odpowiednich dla wykonywania jej funkcji instytucjonalnych;
- aktywny udział w dyplomacji parlamentarnej służącej ochronie sprawiedliwych spraw Narodu oraz jego żywotnych interesów;
- działanie na rzecz zaangażowania i reprezentowania obywateli i obywateli za pośrednictwem partii politycznych, zgodnie z postanowieniami art. 7 niniejszej Konstytucji;
- sprawowanie władzy o charakterze lokalnym, regionalnym i państwowym, zgodnie z regułami demokracji oraz z postanowieniami niniejszej Konstytucji;

Fracje opozycyjne są obowiązane do aktywnego i konstruktywnego udziału w pracach parlamentarnych.

Procedury wykonywania przez fracje opozycyjne wymienionych praw określają, w zależności od przypadku, ustawy organiczne, ustawy albo regulamin każdej z Izb Parlamentu.

²⁸ W marokańskim prawie konstytucyjnym funkcjonują, tak jak w prawie francuskim, dwie postacie inicjatywy ustawodawczej: propozycje ustaw i projekty ustaw – (przypp. tłum.).

Artykuł 11

Wolne, uczciwe i transparentne wybory stanowią fundament prawowitości²⁹ demokratycznego przedstawicielstwa.

Władze publiczne są obowiązane zachowywać bezwarunkową neutralność w stosunku do kandydatów i przestrzegać zakazu dyskryminacji.

Ustawa określa zasady gwarantujące sprawiedliwy dostęp do mediów publicznych i pełną realizację wolności i praw podstawowych mających zastosowanie do kampanii wyborczych i organizacji wyborów. Organy właściwe do spraw organizacji wyborów czuwają nad przestrzeganiem tych zasad.

Ustawa określa warunki i sposoby niezależnej i bezstronnej obserwacji wyborów, w zgodzie z wiążącymi normami prawa międzynarodowego.

Każdy, kto narusza przepisy i zasady dotyczące uczciwości, rzetelności oraz transparentności³⁰ wyborów podlega karze przewidzianej ustawą.

Władze publiczne wdrażają środki konieczne do promowania³¹ udziału obywateli i obywateli w wyborach.

Artykuł 12

Stowarzyszenia działające w społeczeństwie obywatelskim³² i organizacje pozarządowe tworzą się i działają w sposób całkowicie wolny, z poszanowaniem Konstytucji i ustawy.

Mogą one zostać rozwiązane lub zawieszane przez władze publiczne wyłącznie na podstawie decyzji³³ sądu.

Stowarzyszenia zainteresowane sprawami publicznymi oraz organizacje pozarządowe, w ramach wyznaczonych przez zasady demokracji uczestniczącej, uczestniczą w opracowywaniu, realizacji

²⁹ W oryg. *légitimité* (fr.).

³⁰ W oryg. *dispositions et règles de probité, de sincérité et de transparence* (fr.).

³¹ W oryg. *promotion* (fr.).

³² W oryg. *les associations de la société civile* (fr.).

³³ W oryg. *décision* (fr.).

i ocenie decyzji i projektów przedstawianych przez organy pochodzące z wyboru oraz władze publiczne. Zarówno organy te jak i władze mają obowiązek organizować ich uczestnictwo na warunkach i zgodnie z zasadami określonymi w ustawie.

Organizacja i funkcjonowanie stowarzyszeń i organizacji pozarządowych winny być zgodne z zasadami demokracji.

Artykuł 13

Władze publiczne działają na rzecz tworzenia organów konsultacyjnych, w celu włączenia różnych aktorów społecznych w opracowanie, wykonanie i ocenę polityk publicznych.

Artykuł 14

Obywatelki i obywatele dysponują prawem składania wniosków³⁴ w materii ustawodawczej, na warunkach i zgodnie z zasadami określonymi przez ustawę organiczną.

Artykuł 15

Obywatelkom i obywatelom przysługuje prawo składania petycji do władz publicznych.

Warunki i zasady wykonywania tego prawa określa ustawa organiczna.

Artykuł 16

Królestwo Maroka działa na rzecz ochrony praw i uzasadnionych interesów obywateli i obywateli marokańskich zamieszkałych za granicą, z poszanowaniem prawa międzynarodowego i praw obowiązujących w państwie przyjmującym. Stara się podtrzymywać i rozwijać więzi międzyludzkie, w szczególności o charakterze kulturowym, łączące ich z Królestwem oraz zachować ich narodową tożsamość.

Czuwa nad wzmocnieniem ich udziału w rozwoju Ojczyzny, Maroka, i zacieśnianiem więzi przyjaźni oraz współpracy z rządami i społeczeństwami krajów, w których przebywają lub których są także obywatelami.

³⁴ W oryg. *motions* (fr.).

Artykuł 17

Marokańczycy zamieszkujący za granicą cieszą się pełnią praw obywatelskich, w tym biernym i czynnym prawem wyborczym. Mogą kandydować z list i obwodów lokalnych, regionalnych i ogólnokrajowych. Kryteria wybieralności i niepołączalności mandatów określa ustawa. Wskazuje ona również warunki i zasady skutecznego korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego w kraju zamieszkania.

Artykuł 18

Władze publiczne działają na rzecz zapewnienia jak najszerszego udziału Marokańczyków zamieszkałych za granicą w organach konsultacyjnych i dobrego rządzenia utworzonych Konstytucją lub ustawą.

PODSTAWOWE PRAWA I WOLNOŚCI

PODSTAWOWE PRAWA I WOLNOŚCI

Tytuł II PODSTAWOWE PRAWA I WOLNOŚCI

Artykuł 19

Mężczyźnie i kobiecie przysługują, na zasadzie równości, prawa i wolności o charakterze osobistym, politycznym, ekonomicznym, społecznym, kulturalnym i środowiskowym, zawarte w niniejszym Tytule i w innych postanowieniach Konstytucji, jak również w konwencjach i paktach międzynarodowych odpowiednio ratyfikowanych przez Maroko, z poszanowaniem przepisów Konstytucji, zasad Królestwa i jego praw.

Państwo podejmuje wysiłki na rzecz realizowania zasady równości między mężczyznami a kobietami.

Tworzy się w tym celu Urząd do spraw Równości i Zapobiegania Wszelkim Formom Dyskryminacji.

Artykuł 20

Prawo do życia jest podstawowym prawem każdej istoty ludzkiej. Prawo to jest chronione ustawą.

Artykuł 21

Każdy ma prawo do bezpieczeństwa własnego i swoich bliskich oraz do ochrony swoich dóbr.

Władze publiczne zapewniają bezpieczeństwo ludności i terytorium państwa, z poszanowaniem gwarantowanych każdemu wolności i praw podstawowych.

Artykuł 22

Zabrania się naruszania czyjejkolwiek integralności fizycznej lub moralnej, w jakichkolwiek okolicznościach, niezależnie od tego, czy podmiot naruszający ma charakter prywatny czy publiczny.

Nikt, z jakiegokolwiek przyczyny, nie może poddawać drugiego człowieka okrutnemu, nieludzkiemu, poniżającemu lub naruszającemu godność ludzką traktowaniu.

Stosowanie tortur, w jakiegokolwiek formie i przez kogokolwiek, jest zbrodnią³⁵ podlegającą karze przewidzianej ustawą.

Artykuł 23

Nikt nie może być zatrzymany, aresztowany, ścigany lub skazany inaczej niż w przypadkach i na zasadach określonych ustawą.

Bezprawne³⁶ lub tajne zatrzymanie lub wymuszone zaginięcie³⁷ są najcięższymi zbrodniami. Narażają one sprawców na najsurowsze sankcje karne.

Każdy zatrzymany powinien zostać niezwłocznie i w sposób dla niego zrozumiały poinformowany o motywach zatrzymania i o swoich prawach, w tym o prawie do milczenia. Zatrzymany zgodnie z ustawą powinien uzyskać możliwość skorzystania w jak najkrótszym terminie z pomocy prawnej i z możliwości skontaktowania się z osobami bliskimi.

Gwarantuje się domniemanie niewinności i prawo do sprawiedliwego procesu.

Każdy pozbawiony wolności korzysta z praw podstawowych i ma prawo do humanitarnych warunków. Może korzystać z programów kształcenia i resocjalizacji.

Zakazuje się propagowania rasizmu, nienawiści i przemocy.

Ludobójstwo i wszystkie inne typy zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne oraz inne poważne i systematyczne naruszenia praw człowieka podlegają karze przewidzianej ustawą.

Artykuł 24

Każdy ma prawo do ochrony życia prywatnego.

Gwarantuje się nienaruszalność mieszkania. Przeszukania mogą mieć miejsce wyłącznie w warunkach i na zasadach określonych ustawą.

³⁵ W oryg. *crime* (fr.).

³⁶ W oryg. *arbitraire* (fr.).

³⁷ W oryg. *secrète et la disparition forcée* (fr.).

Prywatne komunikowanie się, niezależnie od jego formy, jest chronione tajemnicą. Wyłącznie sąd może zezwolić, na warunkach i w formach określonych ustawą, na dostęp do jego treści, całkowite lub częściowe jego ujawnienie oraz pociągnięcie kogokolwiek do odpowiedzialności.

Każdy ma prawo do swobodnego poruszania się i osiedlania się na terytorium państwa, opuszczenia go lub powrotu, zgodnie z przepisami ustawy.

Artykuł 25

Zapewnia się wolność myśli, wyrażania opinii oraz swoich poglądów w dowolnej formie.

Zapewnia się wolność tworzenia, publikowania i prezentowania w dziedzinie literatury i sztuki oraz badań naukowych i technicznych.

Artykuł 26

Władze publiczne wspierają za pomocą odpowiednich środków rozwój twórczości kulturalnej i artystycznej, badań naukowych i technicznych, jak również promują sport. Wspierają rozwój i autonomię organizacyjną tych dziedzin, kierując się podstawowymi zasadami demokracji oraz zasadami obowiązującymi w danej profesji.

Artykuł 27

Obywatelki i obywatele mają prawo dostępu do informacji publicznej wytwarzanej przez administrację publiczną, organy pochodzące z wyborów oraz podmioty świadczące usługi użyteczności publicznej.

Prawo do informacji może zostać ograniczone jedynie ustawą, w celu zagwarantowania ochrony informacji dotyczących obrony narodowej, wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa państwa, ochrony życia prywatnego osób, zapobiegania naruszeniom podstawowych praw i wolności wymienionych w niniejszej Konstytucji oraz ochrony źródeł informacji i dziedzin w sposób wyraźny określonych ustawą.

Artykuł 28

Zapewnia się wolność prasy, której nie można ograniczyć żadną formą cenzury prewencyjnej.

Każdy ma prawo wyrażać i swobodnie rozpowszechniać informacje, idee i opinie. Ograniczenia mogą zostać ustanowione wyłącznie w ustawie.

Władze publiczne wspierają organizację sektora prasowego³⁸, kierując się zasadą autonomii i podstawowymi zasadami demokracji jak również wspierają wdrażanie zasad prawnych³⁹ i etycznych⁴⁰ w tym zawodzie.

Ustawa określa zasady organizacji i kontroli publicznych środków przekazu. Gwarantuje dostęp do tych środków z poszanowaniem zasady pluralizmu językowego, kulturalnego i politycznego marokańskiego społeczeństwa.

Zgodnie z postanowieniami art. 165 niniejszej Konstytucji, Wysoki Urząd do spraw Komunikacji Audiowizualnej czuwa nad poszanowaniem zasady pluralizmu.

Artykuł 29

Zapewnia się wolność zgromadzeń⁴¹, zrzeszania się⁴², pokojowych manifestacji, stowarzyszenia się⁴³ oraz przynależności związkowej i politycznej. Warunki korzystania z tych wolności określa ustawa.

Zapewnia się prawo do strajku. Warunki i sposoby realizacji tego prawa określa ustawa organiczna.

Artykuł 30

Każda obywatelka i każdy obywatel mający pełnię praw cywilnych i politycznych posiada czynne i bierne prawo wyborcze. Ustawa zapewnia równy dostęp kobiet i mężczyzn do funkcji elektorskich.

³⁸ W oryg. *secteur de la presse* (fr.).

³⁹ W oryg. *règles juridiques* (fr.).

⁴⁰ W oryg. *déontologiques* (fr.).

⁴¹ W oryg. *de réunion* (fr.).

⁴² W oryg. *de rassemblement* (fr.).

⁴³ W oryg. *d'association* (fr.).

Głosowanie jest osobistym prawem i narodowym obowiązkiem.

Cudzoziemcy korzystają, zgodnie z ustawą, z podstawowych wolności przyznanych marokańskim obywatelkom i obywatelom.

Cudzoziemcy zamieszkujący w Maroku mogą brać udział w wyborach samorządowych, zgodnie z ustawą, z konwencjami międzynarodowymi oraz zasadą wzajemności.

Warunki ekstradycji oraz otrzymania prawa azylu określa ustawa.

Artykuł 31

Państwo, instytucje publiczne oraz wspólnoty terytorialne działają na rzecz wykorzystania wszystkich możliwych środków w celu ułatwienia obywatelkom i obywatelom równego korzystania z prawa do:

- ochrony zdrowia;
- ochrony społecznej, opieki medycznej oraz do solidarności wzajemnej⁴⁴ albo wsparcia zorganizowanego przez państwo;
- nowoczesnej edukacji, dostępnej i wysokiej jakości;
- do edukacji w duchu przywiązania do tożsamości marokańskiej oraz nienaruszalnych wartości narodowych;
- do kształcenia zawodowego oraz do edukacji sportowej i artystycznej;
- do godziwych warunków mieszkaniowych;
- do pracy oraz do wsparcia ze strony władz publicznych w zakresie poszukiwania zatrudnienia lub samozatrudnienia;
- do dostępu do funkcji publicznych według zasług;
- do dostępu do wody i nieskażonego środowiska;
- do zrównoważonego rozwoju.

Artykuł 32

Podstawową komórką społeczeństwa jest rodzina, zbudowana na więzi małżeńskiej.

⁴⁴ W oryg. *solidarité mutualiste* (fr.).

Państwo czyni wysiłki, by zagwarantować ustawowo, prawną, społeczną i ekonomiczną ochronę rodziny, w celu zapewnienia jej jedności, stabilności i trwałości.

Zapewnia równą ochronę prawną i równe uznanie społeczne i moralne wszystkim dzieciom, niezależnie od ich sytuacji rodzinnej.

Edukacja podstawowa jest prawem dziecka oraz obowiązkiem rodziny i państwa.

Tworzy się Radę Konsultacyjną do spraw Rodziny i Dziecka.

Artykuł 33

Władze publiczne są zobowiązane sięgać po wszelkie konieczne środki w celu:

- rozszerzania i rozpowszechniania udziału młodzieży w rozwoju społecznym, ekonomicznym, kulturalnym i politycznym kraju;
- pomocy młodym we wdrażaniu się do aktywnego życia i wspólnego działania oraz służenia pomocą tym, którzy mają trudności przystosowawcze w szkole, w społeczeństwie lub w pracy;
- ułatwienia dostępu młodzieży do kultury, nauki, technologii, sztuki, sportu i rozrywek, stwarzając zarazem warunki sprzyjające wykorzystaniu ich potencjału twórczego i innowacyjnego we wszystkich tych dziedzinach.

W tym celu tworzy się Radę konsultacyjną do spraw Młodzieży i Stowarzyszeń.

Artykuł 34

Władze publiczne opracowują i realizują polityki dotyczące osób i grup⁴⁵ o szczególnych potrzebach. W tym celu, zobowiązują się w szczególności:

- leczyć i zapobiegać wykluczeniu pewnych kategorii kobiet i matek, dzieci i osób w podeszłym wieku;
- rehabilitować i integrować w życiu społecznym i obywatelskim osoby niepełnosprawne fizycznie, psychoruchowo i intelektualnie,

⁴⁵ W oryg. *catégories* (fr.).

oraz ułatwiać im korzystanie z praw i wolności przyznanych wszystkim.

Artykuł 35

Zapewnia się prawo do własności.

Ustawa może ograniczyć zakres tego prawa i korzystanie z niego, jeśli wymagają tego warunki rozwoju gospodarczego i społecznego kraju. Wywłaszczenia można dokonać jedynie w przypadkach i w formach przewidzianych ustawą.

Państwo zapewnia swobodę działalności gospodarczej i realizację zasady wolnej konkurencji. Działa na rzecz zarządzania strategicznego rozwojem, tak by umożliwić umocnienie sprawiedliwości społecznej i zachowanie naturalnych zasobów państwa oraz praw przyszłych pokoleń.

Państwo czuwa nad zagwarantowaniem równości szans dla wszystkich oraz nad zapewnieniem szczególnej opieki grupom znajdującym się w niekorzystnym położeniu.

Artykuł 36

Przestępstwa związane z konfliktami interesów, wykorzystywaniem poufnych informacji oraz wszelkie przestępstwa o charakterze finansowym podlegają karze przewidzianej ustawą.

Władze publiczne są zobowiązane do zapobiegania i zwalczania⁴⁶, zgodnie z ustawą, wszelkich form przestępczości związanych z działaniem administracji i instytucji publicznych, z wykorzystaniem funduszy pozostających w ich gestii, jak również z zawieraniem i zarządzaniem zamówieniami publicznymi.

Handel wpływami i przywilejami, nadużywanie dominującej pozycji oraz praktyki monopolistyczne, jak również inne praktyki sprzeczne z zasadami wolnej i uczciwej konkurencji w stosunkach gospodarczych są podlegają karze przewidzianej ustawą.

Tworzy się Krajowy Urząd do spraw Uczciwości, Zapobiegania i Zwalczania Korupcji⁴⁷.

⁴⁶ W oryg. *prévenir et réprimer* (fr.).

⁴⁷ W oryg. *Instance nationale de la probité, de la prevention et de lutte contre la corruption* (fr.).

Artykuł 37

Wszystkie obywatelki i obywatele są zobowiązani do przestrzegania Konstytucji i postępowania zgodnie z ustawą. Korzystają z gwarantowanych przez Konstytucję praw i wolności w duchu odpowiedzialności i zaangażowanego obywatelstwa; korzystaniu z praw towarzyszy wypełnianie obowiązków.

Artykuł 38

Wszystkie obywatelki i wszyscy obywatele mają obowiązek obrony ojczyzny i jej integralności terytorialnej przeciwko jakiegokolwiek agresji czy groźbie.

Artykuł 39

Wszyscy mają obowiązek ponosić, odpowiednio do swoich możliwości finansowych, ciężary publiczne, które można określić jedynie ustawą w formach przewidzianych w niniejszej Konstytucji.

Artykuł 40

Wszyscy ponoszą solidarnie i proporcjonalnie do swoich możliwości, ciężary, których wymaga rozwój kraju, oraz tych, które wynikają z klęsk i katastrof naturalnych.

O GODNOŚCI
KRÓLEWSKIEJ

O GODNOŚCI KRÓLEWSKIEJ

Tytuł III O GODNOŚCI KRÓLEWSKIEJ

Artykuł 41

Król, Amir al-Muminin⁴⁸, czuwa nad poszanowaniem Islamu. Jest gwarantem władzy i swobody sprawowania kultów.

Król przewodniczy Wysokiej Radzie Naukowej⁴⁹, odpowiedzialnej za rozpatrywanie zagadnień, które są jej przedkładane.

Rada jest jedyną instancją właściwą do wydawania, zgodnie z zasadami, nakazami i wzorami otwartego Islamu⁵⁰, opinii teologicznych (fatw), w sprawach, które są jej przedkładane. Opinie te podlegają oficjalnemu zatwierdzeniu.

Zakres działania, skład i sposób działania Rady określa dekret królewski.

Król za pomocą dekretów wykonuje prerogatywy religijne właściwe funkcji Amira al-Muminina, które niniejszy artykuł przyznaje mu na zasadzie wyłączności.

Artykuł 42

Król jest Głową państwa, jego Najwyższym Przedstawicielem, Symbolem jedności Narodu, Gwarantem trwałości i ciągłości państwa oraz Najwyższym Arbitrem rozstrzygającym spory między organami, stoi na straży poszanowania⁵¹ Konstytucji, właściwego funkcjonowania konstytucyjnych instytucji, ochrony demokracji oraz praw i wolności obywateli i obywateli, a także zbiorowości, oraz przestrzegania międzynarodowych zobowiązań Królestwa.

Jest gwarantem niepodległości kraju oraz integralności terytorialnej Królestwa w ramach jego autentycznych granic.

⁴⁸ Książę wiernych – odpowiednik kalifa.

⁴⁹ Wysoka Rada Naukowa składa się z *ulemów* – muzułmańskich teologów i uczonych (przyp. tłum.).

⁵⁰ W oryg. *principes, préceptes et desseins tolérants de l'Islam* (fr.).

⁵¹ W oryg. *respect* (fr.).

Król wykonuje swoje kompetencje⁵² za pomocą dekretów, na podstawie upoważnień wyraźnie przyznanych przez niniejszą Konstytucję.

Dekrety królewskie, z wyjątkiem przewidzianych w art. 41, art. 44 ust. 2, art. 47 ust. 1 i 6, art. 51, 57, 59, art. 130 ust. 1 i 4 oraz art. 174, podlegają kontrasygnacie Szefa Rządu.

Artykuł 43

Korona Maroka i jej konstytucyjne prawa są dziedziczne i przechodzą z ojca na dzieci płci męskiej w linii prostej w porządku narodzin progenitury JEGO WYSOKOŚCI KRÓLA MOHAMMEDA VI, chyba że Król wyznaczy za życia na sukcesora jednego ze swoich synów, innego niż najstarszy. Jeśli nie ma dziedziców płci męskiej w linii prostej, sukcesja Tronu przechodzi na mężczyzn z najbliższej linii bocznej na tych samych warunkach.

Artykuł 44

Król jest niepełnoletni do czasu ukończenia osiemnastego roku życia. Podczas jego niepełnoletniości, kompetencje⁵³ i konstytucyjne prawa Korony z wyjątkiem tych, które dotyczą zmiany⁵⁴ Konstytucji, wykonuje Rada Regencyjna. Rada Regencyjna będzie działała jako organ doradczy Króla do dnia, w którym ukończy On dwadzieścia lat.

Radzie Regencyjnej przewodniczy Prezes Sądu Konstytucyjnego. W jej skład wchodzi ponadto Szef Rządu, Przewodniczący Izby Reprezentantów, Przewodniczący Izby Radców, Prezes-przedstawiciel Wysokiej Rady Władzy Sądowniczej, Sekretarz generalny Wysokiej Rady Naukowej oraz dziesięć osobistości⁵⁵ desygnowanych przez Króla *intuitu personae*.

Zasady działania Rady Regencyjnej określa ustawa organiczna.

Artykuł 45

Król dysponuje budżetem królewskim⁵⁶.

⁵² W oryg. *missions* (fr.).

⁵³ W oryg. *pouvoirs* (fr.).

⁵⁴ W oryg. *revision* (fr.).

⁵⁵ W oryg. *personnalités* (fr.).

⁵⁶ W oryg. *d'une liste civile* (fr.).

Artykuł 46

Osoba Króla jest nietykalna i należy się Jej szacunek.

Artykuł 47

Król mianuje Szefa Rządu spośród członków partii, która zdobyła najwięcej głosów w wyborach na członków Izby Reprezentantów.

Król powołuje członków Rządu na wniosek Szefa Rządu.

Król z własnej inicjatywy, i po zasięgnięciu opinii Szefa Rządu, może odwołać jednego lub kilku członków Rządu.

Szef Rządu może wystąpić do Króla z wnioskiem o odwołanie jednego lub kilku członków Rządu.

Szef Rządu może wystąpić do Króla z wnioskiem o odwołanie jednego lub kilku członków Rządu w związku ze złożoną przez nich indywidualną lub grupową rezygnacją.

W następstwie dymisji Szefa Rządu Król odwołuje cały rząd.

Odwołany rząd wykonuje swoje funkcje w zakresie spraw bieżących do momentu powołania nowego gabinetu.

Artykuł 48

Król przewodniczy Radzie Ministrów, złożonej z Szefa Rządu i ministrów.

Rada Ministrów zbiera się z inicjatywy Króla lub na wniosek Szefa Rządu.

Król zgodnie z przyjętym na dany dzień porządkiem obrad może przekazać Szefowi Rządu przewodniczenie Radzie Ministrów.

Artykuł 49

Rada Ministrów obraduje nad następującymi sprawami i aktami normatywnymi:

- strategicznymi kierunkami polityki państwa;
- projektami zmian⁵⁷ Konstytucji;
- projektami ustaw organicznych;

⁵⁷ W oryg. *revision* (fr.).

- ogólnymi rozwiązaniami projektu ustawy budżetowej;
- projektami ustaw ramowych przewidzianych w art. 71 ust. 2 niniejszej Konstytucji;
- projektami ustawy amnestyjnej;
- projektami aktów dotyczących dziedziny obronności;
- ogłaszaniem stanu wojennego;
- wypowiedaniem wojny;
- projektem dekretu przewidzianego w art. 104 niniejszej Konstytucji;
- mianowaniem, na wniosek Szefa Rządu i z inicjatywy zainteresowanego ministra, na następujące stanowiska służby cywilnej: Prezesa Banku al-Maghrib, ambasadora, prezesów i gubernatorów oraz kierowników administracji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne, jak również kierowników strategicznych zakładów i przedsiębiorstw publicznych. Listę tych zakładów i przedsiębiorstw określa ustawa organiczna.

Artykuł 50

Król ogłasza ustawy w okresie 30 dni następujących po przekazaniu rządowi uchwalonej ustawy.

Tak ogłoszona ustawa jest przedmiotem publikacji w Biuletynie urzędowym Królestwa w okresie do miesiąca od dnia wydania dekretu królewskiego o jego ogłoszeniu.

Artykuł 51

Król może w drodze dekretu rozwiązać obie Izby Parlamentu albo jedną z nich na warunkach przewidzianych w art. 96, art. 97 i art. 98.

Artykuł 52

Król może wygłaszać orędzia do Narodu i do Parlamentu. Orędzia są czytane w obecności obu Izb i nie mogą stanowić przedmiotu debaty.

Artykuł 53

Król jest Najwyższym Zwierzchnikiem Królewskich Sił Zbrojnych. Dokonuje nominacji na stopnie wojskowe i może to prawo delegować.

Artykuł 54

Tworzy się Wysoką Radę Bezpieczeństwa, jako organ konsultacyjny⁵⁸ w sprawach strategii w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego kraju oraz zarządzania w sytuacjach kryzysowych. Rada czuwa również nad instytucjonalizacją norm⁵⁹ zarządzania kryzysowego.

Król przewodniczy Radzie i może przekazać Szefowi Rządu kierowanie posiedzeniem Rady zgodnie z przyjętym na dany dzień porządkiem obrad.

W skład Wysokiej Rady Bezpieczeństwa wchodzi, oprócz Szefa Rządu, Przewodniczący Izby Reprezentantów, Przewodniczący Izby Radców, Prezes-przedstawiciel Wysokiej Rady Władzy Sądowniczej, minister właściwy do spraw wewnętrznych, minister spraw zagranicznych, minister sprawiedliwości i administracji, minister obrony narodowej, jak również kierownicy organów administracji właściwych w sprawach bezpieczeństwa, wyżsi oficerowie Królewskich Sił Zbrojnych, jak również wszystkie inne osobistości⁶⁰, których obecność jest wskazana w pracach Rady.

Organizację i zasady działania Rady określa regulamin wewnętrzny.

Artykuł 55

Król udziela akredytacji ambasadorom placówek w innych państwach i przy instytucjach międzynarodowych. Ambasadorowie i przedstawiciele instytucji międzynarodowych są akredytowani przy Królu.

Król podpisuje i ratyfikuje umowy międzynarodowe. Jednakże umowy dotyczące pokoju albo sojuszy, wytyczenia granic, międzynarodowe umowy handlowe albo takie, które przewidują znaczne obciążenie państwa pod względem finansowym lub, których stosowanie wymaga ustawy, jak również umowy dotyczące praw i wolności indywidualnych lub zbiorowych obywateli i obywateli, mogą zostać ratyfikowane po uprzedniej zgodzie wyrażonej w ustawie.

⁵⁸ W oryg. *concertation* (fr.).

⁵⁹ W oryg. *normes* (fr.).

⁶⁰ W oryg. *personnalités* (fr.).

Król może przedłożyć Parlamentowi każdą inną umowę lub traktat przed ratyfikacją.

Jeśli Sąd Konstytucyjny, na podstawie wniosku złożonego przez Króla, Szefa Rządu, Przewodniczącego Izby Reprezentantów, Przewodniczącego Izby Radców albo 1/6 liczby członków pierwszej Izby lub 1/4 członków drugiej Izby, orzeknie o niezgodności z Konstytucją dyspozycji zobowiązania międzynarodowego, jego ratyfikacja może nastąpić dopiero po zmianie⁶¹ Konstytucji.

Artykuł 56

Król przewodniczy Wysokiej Radzie Władzy Sądowniczej.

Artykuł 57

Król zatwierdza dekretem nominacje sędziowskie Wysokiej Rady Władzy Sądowniczej.

Artykuł 58

Królowi przysługuje prawo łaski.

Artykuł 59

W sytuacji zagrożenia terytorium państwa albo wystąpienia zdarzeń uniemożliwiających prawidłowe funkcjonowanie organów konstytucyjnych, Król, po zasięgnięciu opinii Szefa Rządu, Przewodniczącego Izby Reprezentantów, Przewodniczącego Izby Radców, jak również Prezes Sądu Konstytucyjnego, kierując orędzie do Narodu, może wprowadzić dekretem stan wyjątkowy. Król jest upoważniony do powzięcia środków niezbędnych do obrony integralności terytorialnej i powrotu, w jak najkrótszym czasie, do prawidłowego funkcjonowania organów konstytucyjnych.

Podczas wykonywania kompetencji⁶² wynikających ze stanu wyjątkowego nie można rozwiązać Parlamentu.

⁶¹ W oryg. *la revision* (fr.).

⁶² W oryg. *pouvoirs* (fr.).

Wolności i prawa podstawowe określone niniejszą Konstytucją pozostają nienaruszalne⁶³.

Zniesienie stanu wyjątkowego wymaga tej samej formy, co jego ogłoszenie, w momencie, w którym ustają okoliczności jego wprowadzenia.

⁶³ W oryg. *demeurent garantis* (fr.).

O WŁADZY USTAWODAWCZEJ

Tytuł IV O WŁADZY USTAWODAWCZEJ

O ORGANIZACJI PARLAMENTU

Artykuł 60

Parlament składa się z dwóch Izb, Izby Reprezentantów i Izby Radców. Ich członkowie są reprezentantami Narodu. Każdy z nich ma osobiste prawo głosu, którego nie można delegować.

Opozycja stanowi zasadniczy⁶⁴ element składu obu Izb. Uczestniczy w funkcjach legislacyjnych i kontrolnych przewidzianych przepisami prawa, a w szczególności postanowieniami niniejszego Tytułu.

Artykuł 61

Członek Izby, który rezygnuje z przynależności politycznej, w barwach której występował jako kandydat w wyborach lub z udziału we frakcji lub ugrupowaniu parlamentarnym, do którego należy, jest pozbawiany mandatu.

Sąd Konstytucyjny, na wniosek przewodniczącego odpowiedniej Izby, stwierdza wakat na stanowisku członka Parlamentu, zgodnie z przepisami regulaminu wewnętrznego zainteresowanej Izby oraz tymi, które określają terminy i procedurę występowania z wnioskiem do Sądu Konstytucyjnego.

Artykuł 62

Członkowie Izby Reprezentantów wybierani są na pięć lat w powszechnych wyborach bezpośrednich. Kadencja ich kończy się wraz z otwarciem sesji październikowej w piątym roku następującym po wyborach do Izby.

Liczbę przedstawicieli, ordynację wyborczą, zasady podziału na okręgi wyborcze, warunki wybieralności, przypadki

⁶⁴ W orygl. *essentielle* (fr.).

niepołączalności stanowisk⁶⁵, zasady ograniczania łączenia mandatów i procedurę rozstrzygania sporów wyborczych określa ustawa organiczna.

Przewodniczący Izby Reprezentantów i członkowie Biura, jak również przewodniczący komisji stałych i ich biura, są wybierani na początku kadencji, a następnie w trzecim roku kadencji w podczas sesji kwietniowej na czas pozostały do końca bieżącej kadencji.

Wybór członków Biura odbywa się proporcjonalnie do wielkości ugrupowań.

Artykuł 63

Izba Radców liczy co najmniej 90 członków, ale nie więcej niż 120, wybranych na sześć lat w wyborach powszechnych, pośrednich, w następujących proporcjach:

- 3/5 członków reprezentuje wspólnoty terytorialne. Liczba ta odpowiada podziałowi na regiony Królestwa, proporcjonalnie do liczby ich ludności i z poszanowaniem zasady równości między nimi. 1/3 tej liczby jest zarezerwowana dla regionów i wybierana na poziomie regionu przez Radę regionalną spośród jej członków. Pozostałe 2/3 są wybierane przez kolegium wyborcze na poziomie regionu przez członków rad gminnych, prefekturalnych i prowincjalnych.
- 2/5 członków wybieranych w regionach przez kolegia wyborcze złożone z przedstawicieli izb zawodowych i reprezentatywnych organizacji zawodowych pracodawców oraz członków wybranych na poziomie ogólnokrajowym przez kolegium wyborcze złożone z przedstawicieli pracowników.

Liczba członków Izby Radców i ordynacja wyborcza do niej, liczba członków wybieranych przez każde z kolegiów wyborczych, liczba miejsc przypadających na region, warunki wybieralności i przypadki niepołączalności stanowisk, zasady ograniczania łączenia mandatów procedury rozstrzygania sporów wyborczych, określa ustawa organiczna.

⁶⁵ W orygu. *le régime des incompatibilités* (fr.).

Przewodniczący Izby Radców i członkowie Biura, jak również przewodniczący komisji stałych i ich biur są wybierani na początku kadencji, a następnie w połowie kadencji na pozostałą część kadencji.

Wybór członków Biura odbywa się proporcjonalnie do wielkości ugrupowań.

Artykuł 64

Żaden członek Parlamentu nie może być ścigany, poszukiwany, zatrzymany lub sądzony w związku z wygłoszoną przez niego opinią lub głosowaniem w trakcie wykonywania mandatu, z wyjątkiem przypadków, gdy wygłoszona opinia godzi w monarchiczną formę państwa albo religię muzułmańską lub stanowi naruszenie szacunku należnego Królowi.

Artykuł 65

Parlament obraduje podczas dwóch sesji w roku. Król otwiera pierwszą sesję, która rozpoczyna się w drugi piątek października. Druga sesja otwierana jest w drugi piątek kwietnia.

Jeśli Parlament obradował co najmniej cztery miesiące w trakcie każdej z sesji, jej zamknięcie może zostać ogłoszone w drodze dekretu.

Artykuł 66

Parlament może zostać zwołany na sesję nadzwyczajną albo w drodze dekretu albo na wniosek 1/3 członków Izby Reprezentantów albo na wniosek większości Izby Radców.

Nadzwyczajne sesje Parlamentu pracują zgodnie z przyjętym na dany dzień porządkiem obrad. Po zrealizowaniu porządku dziennego, sesja zamykana jest w drodze dekretu.

Artykuł 67

Ministrowie mają dostęp do każdej z Izb i do ich komisji. Mogą mieć asystentów w osobach wyznaczonych przez nich komisarzy.

Poza Komisjami stałymi wymienionymi w poprzednich przepisach, z inicjatywy Króla albo na wniosek 1/3 członków Izby Reprezentantów lub 1/3 członków Izby Radców, można powoływać komisje śledcze, których zadaniem jest pozyskiwanie informacji

o określonych faktach albo o sposobie zarządzania usługami publicznymi⁶⁶, zakładami lub przedsiębiorstwami publicznymi oraz przedkładanie wniosków właściwej Izbie.

Komisji śledczej nie można powołać, jeśli na podstawie zarzutów został przedstawiony akt oskarżenia i jeśli ten stan oskarżenia trwa. Jeśli komisja została już powołana, jej misja dobiega końca wraz z otwarciem postępowania dotyczącego zarzutów, które uzasadniały jej powołanie.

Komisje śledcze mają charakter czasowy. Ich misja kończy się wraz z przedłożeniem sprawozdania w Biurze właściwej Izby i, w razie potrzeby, wniesieniem sprawy do sądu przez Przewodniczącego tej Izby.

Przedmiotem jednego jawnego posiedzenia tej Izby jest debata nad sprawozdaniem komisji śledczej.

Zasady działania komisji śledczych określa ustawa organiczna.

Artykuł 68

Posiedzenia Izby Parlamentu są jawne. Pełne sprawozdanie z debat jest publikowane w „Biuletynie urzędowym” Parlamentu.

Każda z Izb na wniosek Szefa Rządu lub 1/3 swoich członków może obradować z wyłączeniem jawności.

Posiedzenia komisji parlamentarnych są niejawne. Regulamin wewnętrzny każdej z Izb określa przypadki i zasady na jakich Komisje mogą obradować jawnie.

Połączone Izby Parlamentu obradują w następujących przypadkach:

- otwarcia przez Króla sesji parlamentarnej, w drugi piątek października, połączonego z wygłoszeniem orędzia do Parlamentu;
- przyjęcia zmiany Konstytucji, zgodnie z art. 174;
- oświadczeń Szefa Rządu;
- przedstawienia projektu ustawy budżetowej;
- przemówień Szefów państw i rządów państw obcych;

⁶⁶ W oryg. *la gestion des services* (fr.).

Szef Rządu może również wystąpić z wnioskiem do Przewodniczącego Izby Reprezentantów i Przewodniczącego Izby Radców w sprawie organizacji wspólnego posiedzenia obu Izb, w celu przedstawienia informacji dotyczących spraw o istotnym znaczeniu dla państwa.

Wspólne posiedzenia obu Izb odbywają się pod przewodnictwem Przewodniczącego Izby Reprezentantów. Warunki i zasady przebiegu tych posiedzeń określają regulaminy Izb.

Poza posiedzeniami wspólnymi, komisje stałe Parlamentu mogą organizować wspólne spotkania w celu wysłuchania informacji o istotnym znaczeniu dla państwa zgodnie z zasadami przewidzianymi w regulaminach wewnętrznych obu Izb.

Artykuł 69

Każda Izba ustanawia i uchwała swój regulamin wewnętrzny. Regulamin ten może być stosowany dopiero po orzeczeniu przez Sąd Konstytucyjny jego zgodności z niniejszą Konstytucją.

Obie Izby Parlamentu, w trakcie opracowywania swoich regulaminów, są zobowiązane uwzględnić wymogi ich harmonizacji i komplementarności, w celu zapewnienia efektywności⁶⁷ pracy parlamentarnej.

Regulamin wewnętrzny określa w szczególności:

- zasady składu, działania oraz przynależność do grup i frakcji parlamentarnych⁶⁸, w tym szczególnych praw przyznanych frakcjom opozycyjnym;
- obowiązek skutecznego⁶⁹ udziału członków Izb w pracach komisji i w posiedzeniach plenarnych, w tym kary przewidziane w przypadku nieobecności;
- liczbę, zakres działania⁷⁰ i organizację komisji stałych, z zapewnieniem przewodnictwa co najmniej jednej lub dwóch z tych

⁶⁷ W oryg. *l'efficience* (fr.).

⁶⁸ W oryg. *groupes et groupements parlementaires* (fr.).

⁶⁹ W oryg. *effective* (fr.).

⁷⁰ W oryg. *attributions* (fr.).

komisji członkom opozycji, z zastrzeżeniem postanowień art. 10 niniejszej Konstytucji.

O KOMPETENCJACH⁷¹ PARLAMENTU

Artykuł 70

Parlament sprawuje władzę ustawodawczą.

Uchwała ustawy, kontroluje działania rządu oraz dokonuje oceny polityki publicznej.

Specjalna ustawa⁷² może upoważnić rząd, na czas oznaczony i w ściśle określonym celu, do uregulowania w formie dekretu spraw należących do wyłącznej materii ustawowej. Dekrety wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, ale winny zostać poddane przez Parlament ratyfikacji w terminie określonym przez ustawę upoważniającą. Ustawa upoważniająca staje się nieważna w przypadku rozwiązania obu Izb Parlamentu lub przynajmniej jednej z nich.

Artykuł 71

Poza sprawami, do których Konstytucja wyraźnie odsyła, wyłączna materia ustawowa obejmuje następujące regulacje:

- wolności i prawa podstawowe przewidziane w preambule i w innych artykułach niniejszej Konstytucji;
- status rodziny i stan cywilny;
- zasady i reguły systemu ochrony zdrowia;
- organizację mediów audio-wizualnych i prasy we wszystkich formach;
- amnestię;
- narodowość i status cudzoziemców;
- określenie przestępstw i stosowanych za nie kar;

⁷¹ W oryg. *pouvoirs* (fr.).

⁷² Podobną instytucję przewiduje art. 38 Konstytucji Francji (przyp. tłum.).

- organizację wymiaru sprawiedliwości i tworzenie nowych kategorii instytucji orzekających;
- postępowanie cywilne i postępowanie karne;
- ustrój więziennictwa;
- ogólny status służby cywilnej;
- podstawowe gwarancje przyznane funkcjonariuszom cywilnym i wojskowym;
- statut służb i sił powołanych do utrzymywania porządku;
- ustrój wspólnot terytorialnych i zasady podziału terytorialnego;
- ordynację wyborczą do wspólnot terytorialnych i zasady podziału na okręgi wyborcze;
- ustrój podatkowy oraz podstawy, stawki oraz zasady ściągania podatków;
- unormowania prawne emisji pieniądza i statut banku centralnego;
- prawo celne;
- prawo zobowiązań cywilnych i handlowych, prawo spółek i spółdzielni;
- prawa rzeczowe i zasady prawa własności nieruchomości publicznych, prywatnych i społecznych;
- prawo transportowe;
- stosunki pracy, ubezpieczenia społeczne, wypadki przy pracy i choroby zawodowe;
- prawo bankowe, stowarzyszeń ubezpieczeniowych i ubezpieczeń wzajemnych;
- technologie informacyjne i komunikacyjne;
- urbanistyka i zagospodarowanie przestrzenne;
- zasady dotyczące zagospodarowania środowiska, ochrony rezerw naturalnych i zrównoważonego rozwoju⁷³;

⁷³ W oryg. *développement durable* (fr.).

- gospodarka wodna, leśna i ustrój prawny rybołówstwa.
- kierunki i ogólna organizacja szkolnictwa, badań naukowych i kształcenia zawodowego;
- tworzenie instytucji publicznych i wszelkich innych osób prawnych prawa publicznego;
- nacjonalizacja przedsiębiorstw oraz gospodarka prywatyzacyjna;

Poza materią wymienioną w poprzednim ustępie, Parlament jest upoważniony do uchwalania ustaw ramowych dotyczących realizacji podstawowych celów działalności gospodarczej, społecznej, środowiskowej oraz kulturalnej państwa.

Artykuł 72

Pozostała materia regulowana jest aktami wykonawczymi.

Artykuł 73

Akty uchwalone w formie ustawy mogą zostać zmienione dekretem, po uzyskaniu zgody Sądu Konstytucyjnego, w przypadku gdy ingerują w sprawy należące do kompetencji⁷⁴ władzy wykonawczej.

Artykuł 74

Stan wojenny może zostać ogłoszony na okres trzydziestu dni w drodze dekretu królewskiego kontrasygnowanego przez Szefa Rządu. Okres ten może zostać wydłużony wyłącznie ustawą.

Artykuł 75

Parlament uchwała ustawę budżetową, przedłożoną Izbie Reprezentantów jako priorytetową⁷⁵, na zasadach przewidzianych ustawą organiczną. Ustawa ta określa rodzaj informacji, dokumenty i dane niezbędne do wzbogacenia debaty parlamentarnej nad ustawą budżetową.

Parlament głosuje jeden raz nad wydatkami na niezbędne inwestycje w dziedzinie rozwoju, przeznaczone na realizację ustalonych przez rząd planów strategicznego rozwoju i planów wieloletnich, o których rząd informuje Parlament. Zatwierdzone w ten sposób wydatki są automatycznie aktualizowane w okresie obowiązywania

⁷⁴ W oryg. *pouvoir* (fr.).

⁷⁵ W oryg. *par priorité* (fr.).

tych planów i programów. Do wnoszenia projektów ustaw zmieniających wydatki zatwierdzone w powyższy sposób jest upoważniony wyłącznie rząd.

Jeśli do końca roku budżetowego ustawa budżetowa nie była przedmiotem głosowania lub nie została ogłoszona z powodu skierowania jej do Sądu Konstytucyjnego, zgodnie z art. 132 niniejszej Konstytucji rząd w drodze dekretu uruchamia kredyty konieczne do funkcjonowania usług użyteczności publicznej i realizowania przez nie zadań, w zależności od propozycji budżetowych przedstawionych do zatwierdzenia.

W tym przypadku, dochody są uzyskiwane zgodnie z dotyczącymi ich obowiązującymi przepisami ustawowymi i wykonawczymi, z wyjątkiem tych dochodów, których zniesienie jest przewidziane w projekcie ustawy budżetowej. W odniesieniu do dochodów, wobec których projekt przewiduje redukcję, przyjmuje się nowe proponowane stawki.

Artykuł 76

Rząd corocznie przedkłada Parlamentowi ustawę o wykonaniu ustawy budżetowej⁷⁶ za poprzedni rok. Ustawa ta zawiera bilans budżetów inwestycyjnych, w przypadku których nastąpił moment płatności.

Artykuł 77

Parlament i rząd czuwają nad zachowaniem równowagi finansowej państwa.

Rząd przedstawiając uzasadnienie może sprzeciwić się dopuszczeniu jakiegokolwiek propozycji albo projektu zmiany zgłoszonej przez członków Parlamentu, w przypadku gdy ich przyjęcie spowodowałoby redukcję dochodów publicznych lub podniesienie obciążeń publicznych w stosunku do przewidzianych w ustawie budżetowej.

⁷⁶ W oryg. *une loi de règlement de la loi de finances* (fr.).

O WYKONYWANIU WŁADZY USTAWODAWCZEJ

Artykuł 78

Inicjatywa ustawodawcza należy do Szefa Rządu i do członków Parlamentu.

Projekty ustaw są wnoszone do biura Izby Reprezentantów. Projekty ustaw dotyczących wspólnot terytorialnych, rozwoju regionalnego i spraw socjalnych wnoszone są do biura Izby Radców.

Artykuł 79

Rząd może sprzeciwić się dopuszczeniu każdej propozycji lub projektu zmiany, która nie należy do materii ustawowej.

W przypadku sprzeciwu, sprawę rozstrzyga Sąd Konstytucyjny w terminie ośmiu dni, na wniosek Prezydenta którejkolwiek z Izb albo Szefa Rządu.

Artykuł 80

Projekty i propozycje ustaw przedkładane są komisjom, które działają między sesjami.

Artykuł 81

Rząd, w przerwach między sesjami i za zgodą odpowiednich komisji obu Izb, może wydawać dekrety z mocą ustawy, które podczas zwykłej sesji Parlamentu winny zostać przedłożone mu do zatwierdzenia.

Projekt dekretu z mocą ustawy wnoszony jest do biura Izby Reprezentantów. Jest on rozpatrywany kolejno przez odpowiednie komisje obu Izb w celu podjęcia, w terminie sześciu dni, wspólnej decyzji. W przeciwnym razie decyzję podejmuje odpowiednia komisja Izby Reprezentantów.

Artykuł 82

Porządek dzienny każdej z Izb jest ustalany przez jej biuro. Obejmuje on projekty ustaw i propozycje ustaw, z zachowaniem porządku ustalonego przez rząd.

Co najmniej jeden dzień w miesiącu przeznaczony jest na rozpatrywanie propozycji ustaw wniesionych przez opozycję.

Artykuł 83

Członkowie obu Izb Parlamentu i rząd mają prawo wnoszenia poprawek. Po otwarciu debaty, rząd może sprzeciwić się rozpatrywaniu poprawki, która nie była uprzednio przedłożona właściwej komisji.

Jeśli rząd złoży taki wniosek, Izba, do której wniesiono poprawkę, głosuje tylko raz nad całością lub częścią tekstu poprawki, uchwalając tylko te, które zostały zaproponowane lub zaakceptowane przez rząd. Izba ta może większością głosów swoich członków przegłosować niedopuszczalność tej procedury.

Artykuł 84

Każdy projekt lub propozycja ustawy są rozpatrywane kolejno przez obie Izby Parlamentu, w celu przyjęcia ostatecznego tekstu aktu w jednakowym brzmieniu. Izba Reprezentantów obraduje jako pierwsza, kolejno nad projektami ustaw i propozycjami ustaw wniesionymi przez swoich członków; Izba Radców obraduje, jako pierwsza i kolejno nad projektami ustaw, jak również nad propozycjami ustaw wniesionymi przez swoich członków. Izba, do której wniesiono akt uchwalony przez drugą Izbę, rozpatruje akt w postaci, w jakiej go otrzymała.

Izba Reprezentantów uchwała akt normatywny⁷⁷ w ostatecznym brzmieniu. Ustawy dotyczące wspólnot terytorialnych oraz dziedzin związanych z rozwojem regionalnym i sprawami socjalnymi, uchwalane są bezwzględną większością głosów obecnych członków Izby.

Artykuł 85

Projekty i propozycje ustaw organicznych są rozpatrywane w Izbie Reprezentantów po upływie 10 dni od ich złożenia w biurze Izby, zgodnie z procedurą określoną w art. 84. Ich ostateczne przyjęcie następuje bezwzględną większością głosów obecnych członków tej Izby. W przypadku projektu lub propozycji ustawy organicznej dotyczącej Izby Radców lub wspólnot terytorialnych⁷⁸, uchwała się go większością głosów wszystkich członków Izby Reprezentantów.

⁷⁷ W oryg. *texte examine* (fr.) – dosł. rozpatrywany tekst aktu.

⁷⁸ W oryg. *les collectivités territoriales* (fr.).

Ustawy organiczne dotyczące Izby Radców winny być głosowane w ten sam sposób przez obie Izby Parlamentu.

Ustawy organiczne mogą zostać ogłoszone dopiero, po orzeczeniu przez Sąd Konstytucyjny ich zgodności z Konstytucją.

Artykuł 86

Projekty ustaw organicznych przewidziane w niniejszej Konstytucji winny być przedłożone do zaakceptowania Parlamentowi w czasie trwania pierwszej kadencji następującej po ogłoszeniu Konstytucji.

O WŁADZY WYKONAWCZEJ

O WŁADZY WYKONAWCZEJ

Tytuł V

O WŁADZY WYKONAWCZEJ

Artykuł 87

W skład rządu wchodzi Szeł Rządu i ministrowie. W skład rządu mogą wchodzić również sekretarze stanu.

Ustawa organiczna w szczególności określa zasady organizacji i przebiegu prac rządu oraz status jego członków.

Ustawa ta określa również przypadki niepołączalności mandatu z funkcjami rządowymi, zasady dotyczące ograniczania łączenia funkcji, jak również sposób działania w sprawach bieżących rządu, którego misja się zakończyła.

Artykuł 88

Szeł Rządu, po desygnowaniu członków rządu przez Króla, wygłasza przed obiema Izbami Parlamentu exposé, w którym przedstawia program, jaki zamierza realizować. Program ten winien zawierać wytyczne, które rząd zobowiązuje się realizować w różnych obszarach aktywności państwowej a szczególnie w zakresie polityki gospodarczej, społecznej, ochrony środowiska, kulturalnej i zagranicznej.

Program ten jest przedmiotem debaty w każdej z Izb. Debatę kończy głosowanie w Izbie Reprezentantów.

Rząd obejmuje swoje funkcje po uzyskaniu wotum zaufania od Izby Reprezentantów, wyrażonego bezwzględną większością głosów wszystkich członków tej Izby w głosowaniu nad akceptacją programu przedstawionego przez rząd.

Artykuł 89

Rząd sprawuje władzę wykonawczą.

Pod przewodnictwem Szefa Rządu, rząd realizuje program rządowy, zapewnia wykonanie ustaw, kieruje administracją i kontroluje instytucje i przedsiębiorstwa⁷⁹ publiczne oraz sprawuje nad nimi nadzór.

⁷⁹ W oryg. *entreprises et établissements* (fr.).

Artykuł 90

Szef Rządu wydaje akty wykonawcze oraz może przekazać niektóre ze swoich kompetencji⁸⁰ ministrom.

Akty wykonawcze Szefa Rządu podlegają kontrasygnacie ministra zobowiązanego do ich wykonania.

Artykuł 91

Szef Rządu mianuje urzędników służby cywilnej w administracji publicznej oraz na wysokie stanowiska w instytucjach i przedsiębiorstwach publicznych, nie naruszając postanowień art. 49 niniejszej Konstytucji.

Szef Rządu może przekazać powyższe kompetencje⁸¹.

Artykuł 92

Pod przewodnictwem Szefa Rządu, Rada Rządu obraduje nad następującymi sprawami i aktami normatywnymi:

- ogólną polityką państwa przed jej prezentacją na Radzie Ministrów;
- politykami publicznymi;
- politykami sektorowymi;
- zobowiązaniem do ponoszenia odpowiedzialności przez rząd przed Izbą Reprezentantów;
- bieżącymi sprawami związanymi z prawami człowieka i porządkiem publicznym;
- projektami ustaw, w tym projektem ustawy budżetowej przed złożeniem go w biurze Izby Reprezentantów, nie naruszając postanowień art. 49 niniejszej Konstytucji;
- rozporządzeniami z mocą ustawy;
- projektami dekretów wykonawczych;
- projektami dekretów przewidzianych w art. 65 ust. 2, 66 i 70 ust. 3 niniejszej Konstytucji;

⁸⁰ W oryg. *pouvoirs* (fr.).

⁸¹ W oryg. *pouvoirs* (fr.).

- umowami i konwencjami międzynarodowymi przed ich przedłożeniem Radzie Ministrów;
- nominacjami sekretarzy generalnych i kierowników urzędów centralnych, rektorów, dziekanów, dyrektorów szkół wyższych oraz instytutów naukowych. Ustawa organiczna zgodnie z art. 49 niniejszej Konstytucji może uzupełniać wykaz stanowisk, których obsada należy do Rady Ministrów, oraz wskazywać zasady i kryteria nominacji na te stanowiska, w szczególności równość szans, zasługi, kompetencje⁸² i transparentność.

Szef Rządu przedkłada Królowi informacje o wynikach obrad Rady Rządu.

Artykuł 93

Ministrowie są odpowiedzialni za realizację polityki rządowej w ramach sektorów, którymi kierują oraz zgodnie z zasadą solidarności odpowiedzialności rządu.

Ministrowie wypełniają misje zlecone im przez Szefa Rządu. Sprawozdanie z ich wykonania składają Radzie Rządu.

Niektóre ze swoich kompetencji⁸³ mogą przekazać sekretarzom stanu.

Artykuł 94

Członkowie rządu ponoszą odpowiedzialność karną przez sądami powszechnymi Królestwa za zbrodnie i występki popełnione w związku z wykonywaniem swoich funkcji.

Ustawa określa procedurę pociągania ich do odpowiedzialności.

⁸² W oryg. *competence* (fr.).

⁸³ W oryg. *attributions* (fr.).

O RELACJACH MIĘDZY WŁADZAMI

Tytuł VI O RELACJACH MIĘDZY WŁADZAMI

O RELACJACH MIĘDZY KRÓLEM A WŁADZĄ USTAWODAWCZĄ

Artykuł 95

Król może polecić obu Izbom Parlamentu ponowne rozpatrzenie każdego projektu i propozycji ustawy.

Wezwanie do ponownego rozpatrzenia przyjmuje formę polecenia. Wykonania tego polecenia nie można odmówić.

Artykuł 96

Król, po zasięgnięciu opinii Prezesa Sądu Konstytucyjnego oraz poinformowaniu Szefa Rządu, Przewodniczącego Izby Reprezentantów oraz Przewodniczącego Izby Radców, może rozwiązać w drodze dekretu królewskiego obie lub jedną Izbę Parlamentu.

Rozwiązanie następuje po ogłoszeniu przez Króla orędzia do Narodu.

Artykuł 97

Wybory do nowego Parlamentu lub nowej Izby odbywają się najpóźniej po upływie dwóch miesięcy od ich rozwiązania.

Artykuł 98

W przypadku rozwiązania jednej z Izb, ta Izba, która po niej następuje nie może zostać rozwiązana wcześniej niż po upływie roku, chyba że w nowo wybranej Izbie Reprezentantów nie ma większości rządowej.

Artykuł 99

Wypowiedzenie wojny, o którym postanowiła Rada Ministrów, zgodnie z art. 49 niniejszej Konstytucji, następuje po ogłoszeniu przez Króla komunikatu do Parlamentu.

O RELACJACH
MIĘDZY WŁADZĄ USTAWODAWCZĄ
A WŁADZĄ WYKONAWCZĄ

Artykuł 100

Raz w tygodniu jedno posiedzenie każdej z Izb przeznaczone jest na interpelacje członków Izby oraz na odpowiedzi rządu.

Rząd odpowiada na interpelację w terminie 20 dni od daty wniesienia interpelacji.

Odpowiedzi na interpelacje dotyczące ogólnej polityki udzielane są przez Szefa Rządu. Na interpelacje w tych sprawach oraz na odpowiedzi na nie przeznaczona jest jedno posiedzenie w miesiącu właściwej Izby. Posiedzenie to odbywa się w terminie 30 dni od przekazania ich Szefowi Rządu.

Artykuł 101

Szef Rządu, z inicjatywy własnej lub na wniosek 1/3 członków Izby Reprezentantów albo większości członków Izby Radców, przedstawia Parlamentowi okresowy bilans działań rządu.

Jedno posiedzenie w roku jest przeznaczone na debatę w Parlamencie dotyczącą oceny polityk publicznych.

Artykuł 102

Odpowiednie komisje każdej z obu Izb mogą złożyć wniosek o wysłuchanie podmiotów odpowiedzialnych za administrację oraz instytucje i przedsiębiorstwa publiczne, które odbywa się w obecności i na odpowiedzialność właściwych ministrów.

Artykuł 103

Szef Rządu może wystąpić do Izby Reprezentantów z wnioskiem o udzielenie wotum zaufania dla rządu w związku z deklaracją programową, dotyczącą ogólnej polityki albo w związku z głosowaniem nad uchwaleniem określonego aktu normatywnego.

Członkowie Izby Reprezentantów, bezwzględną większością głosów, mogą odrzucić wniosek o wyrażenie wotum zaufania, jak i projekt aktu normatywnego.

Głosowanie odbywa się po upływie trzech pełnych dni od złożenia wniosku o wotum zaufania.

Nieudzielenie wotum zaufania skutkuje dymisją całego rządu.

Artykuł 104

Szef Rządu może rozwiązać Izbę Reprezentantów w drodze dekretu wydanego przez Radę Ministrów i po konsultacji z Królem, przewodniczącym tej Izby oraz Prezesem Sądu Konstytucyjnego.

Szef Rządu przedstawia Izbie Reprezentantów oświadczenie dotyczące w szczególności uzasadnienia i celu podjęcia decyzji o rozwiązaniu Izby.

Artykuł 105

Izba Reprezentantów może pociągnąć rząd do odpowiedzialności głosując nad wotum nieufności. Wniosek o udzielenie wotum nieufności winien być podpisany przez co najmniej 1/5 członków Izby.

Wniosek o wyrażenie wotum nieufności zostaje przyjęty, gdy w głosowaniu opowiedziała się za nim bezwzględna większość członków Izby.

Głosowanie przeprowadza się po upływie trzech pełnych dni od złożeniu wniosku. Wyrażenie wotum nieufności skutkuje dymisją całego rządu.

W przypadku wyrażenia wotum nieufności dla rządu przez Izbę Reprezentantów, Izba ta przez okres roku nie może złożyć kolejnego wniosku.

Artykuł 106

Izba Radców może złożyć do rządu interpelację w formie wniosku podpisanego przez co najmniej 1/5 ogólnej liczby jej członków. Wniosek może zostać poddany pod głosowanie po upływie trzech pełnych dni od jego złożenia i zostaje przyjęty bezwzględną większością głosów ogólnej liczby członków.

Tekst interpelacji jest niezwłocznie przekazywany przez Przewodniczącego Izby Radców Szefowi Rządu, który w terminie sześciu dni jest obowiązany do udzielenia Izbie odpowiedzi na interpelację skierowaną do rządu. Następnie odbywa się debata, po której nie przeprowadza się głosowania.

O WŁADZY SĄDOWNICZEJ

O WŁADZY SĄDOWNICZEJ

Tytuł VII O WŁADZY SĄDOWNICZEJ

O NIEZALEŻNOŚCI WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Artykuł 107

Władza sądownicza jest niezależna od władzy ustawodawczej i władzy wykonawczej.

Król jest gwarantem niezależności władzy sądowniczej.

Artykuł 108

Sędziowie są nieusuwalni.

Artykuł 109

Zakazuje się jakiegokolwiek ingerowania w sprawy zawisłe przed sądem. Sędziowie, sprawując swoją funkcję, nie mogą otrzymywać żadnych poleceń, instrukcji, ani podlegać jakimkolwiek naciskowi.

Za każdym razem, gdy sędzia uzna, że jego niezawisłość jest zagrożona winien wystąpić w tej sprawie⁸⁴ do Wysokiej Rady Władzy Sądowniczej.

Każde naruszenie przez sędziego zasady niezawisłości i bezstronności stanowi poważne naruszenie etyki zawodowej, co nie wyklucza ewentualnego pociągnięcia do odpowiedzialności prawnej.

Prawo zakazuje⁸⁵ wszelkich prób wpływania na sędziego niedozwolonymi metodami.

Artykuł 110

Podstawowym obowiązkiem sędziów jest stosowanie ustaw. Wyroki wydawane są wyłącznie na podstawie bezstronnego zastosowania ustawy.

⁸⁴ W oryg. *saisir* (fr.).

⁸⁵ W oryg. *la loi sanctionne* (fr.).

Prokuratorzy są zobowiązani do stosowania ustaw oraz, wydanych zgodnie z ustawą i sformułowanych na piśmie, poleceń przełożonych.

Artykuł 111

Sędziowie korzystają z wolności wypowiedzi, z poszanowaniem zasady powściągliwości i etyki sędziowskiej.

Mogą przystępować do stowarzyszeń lub zakładać stowarzyszenia zawodowe, z poszanowaniem zasady bezstronności i niezależności wymiaru sprawiedliwości i na warunkach określonych w ustawie.

Nie mogą należeć do partii politycznych i związków zawodowych.

Artykuł 112

Status sędziów określa ustawa organiczna.

O WYSOKIEJ RADZIE WŁADZY SĄDOWNICZEJ

Artykuł 113

Wysoka Rada Władzy Sądowniczej czuwa nad przestrzeganiem gwarancji udzielonych sędziom, w szczególności w zakresie ich niezawisłości, nominacji, awansu, przejścia w stan spoczynku i dyscypliny.

Rada, z własnej inicjatywy, opracowuje raporty o stanie wymiaru sprawiedliwości i systemu sądownictwa oraz przedstawia stosowne rekomendacje w tym zakresie.

Na wniosek Króla, rządu lub Parlamentu, Rada opracowuje szczegółowe opinie w sprawach związanych z wymiarem sprawiedliwości, z poszanowaniem zasady podziału władzy.

Artykuł 114

Od decyzji w sprawach indywidualnych podjętych przez Wysoką Radę Władzy Sądowniczej przysługuje skarga w sprawie nadużycia władzy do najwyższego sądu administracyjnego Królestwa.

Artykuł 115

Wysokiej Radzie Władzy Sądowniczej przewodniczy Król. W skład Rady wchodzi:

- Pierwszy prezes Sądu Kasacyjnego jako prezes-delegat;
- Prokurator generalny Króla przy Sądzie Kasacyjnym;
- Prezes Pierwszej Izby Sądu Kasacyjnego;
- 4 reprezentantów wybranych przez sędziów sądów apelacyjnych z ich grona;
- 6 reprezentantów wybranych przez sędziów sądów I instancji z ich grona;
- wśród 10 wybranych sędziów należy zapewnić reprezentację kobiet proporcjonalnie do ich udziału w organach wymiaru sprawiedliwości;
- Mediator;
- Przewodniczący Narodowej Rady Praw Człowieka;
- 5 osobistości⁸⁶ mianowanych przez Króla ze względu na ich kompetencje⁸⁷, bezstronność i uczciwość, jak również ich wybitny wkład w działania na rzecz niezależności sądownictwa oraz praworządności, przy czym jedną z tych osób proponuje Sekretarz generalny Wysokiej Rady Naukowej.

Artykuł 116

Wysoka Rada Władzy Sądowniczej zbiera się co najmniej na dwie sesje w roku.

Przysługuje jej autonomia administracyjna i budżetowa.

W sprawach dyscyplinarnych Wysoką Radę Władzy Sądowniczej wspierają doświadczeni sędziowie-inspektorzy.

Wybór, organizację i funkcjonowanie Wysokiej Rady, jak również kryteria określające drogę awansu zawodowego sędziów oraz zasady odpowiedzialności dyscyplinarnej określa ustawa organiczna.

⁸⁶ W oryg. *personnalités* (fr.).

⁸⁷ W oryg. *compétence* (fr.).

W sprawach dotyczących prokuratorów, Wysoka Rada Władzy Sądowniczej uwzględni raporty zawierające oceny wydane przez przełożonych, którym prokuratorzy podlegają.

O PRAWACH PODSĄDNYCH I ZASADACH FUNKCJONOWANIA WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Artykuł 117

Sędzia jest odpowiedzialny za ochronę praw i wolności oraz za zapewnienie bezpieczeństwa prawnego osób i grup osób, jak również za stosowanie ustaw.

Artykuł 118

Każdemu zapewnia się dostęp do sądu⁸⁸ w celu obrony jego ustawowo chronionych praw i interesów.

Każdy akt prawny o charakterze wykonawczym⁸⁹ lub decyzja indywidualna wydana w sprawach administracyjnych może stać się przedmiotem skargi do właściwego sądu administracyjnego.

Artykuł 119

Każdego podejrzanego lub oskarżonego uważa się za niewinnego, dopóki nie zostanie skazany prawomocnym wyrokiem sądu.

Artykuł 120

Każdy ma prawo do sprawiedliwego procesu i do wyroku wydanego w rozsądnym terminie.

Zapewnia się prawo do obrony przed wszystkimi sądami⁹⁰.

Artykuł 121

W przypadkach przewidzianych w ustawie, dostęp do wymiaru sprawiedliwości jest bezpłatny dla osób, które nie mają wystarczających środków na pokrycie kosztów postępowania sądowego.

⁸⁸ W oryg. *justice* (fr.).

⁸⁹ W oryg. *tout acte juridique, de nature réglementaire* (fr.).

⁹⁰ W oryg. *toutes les juridictions* (fr.).

Artykuł 122

Szkody spowodowane pomyłką sądową uprawniają do odszkodowania ze strony państwa.

Artykuł 123

Rozprawy są jawne, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Artykuł 124

Wyroki są wydawane i wykonywane w imieniu Króla i na podstawie ustawy.

Artykuł 125

Każdy wyrok winien być uzasadniony i ogłoszony publicznie na posiedzeniu jawnym na warunkach określonych ustawą.

Artykuł 126

Wyroki prawomocne są powszechnie wiążące.

Władze publiczne są zobowiązane do udzielenia pomocy prawnej, jeśli jest ona konieczna w trakcie procesu. Są one także zobowiązane do podejmowania niezbędnych działań w zakresie wykonywania orzeczeń.

Artykuł 127

Sądy powszechne i sądy wyspecjalizowane⁹¹ są tworzone ustawą.

Zabrania się tworzenia sądów specjalnych⁹².

Artykuł 128

Policja sądowa podlega nadzorowi⁹³ prokuratury i sędziów śledczych we wszystkich sprawach, które dotyczą dochodzeń i śledztw w przypadkach wykrywania przestępstw, aresztowań przestępców i dochodzenia prawdy.

⁹¹ W oryg. *spécialisées* (fr.).

⁹² W oryg. *d'exception* (fr.).

⁹³ W oryg. *l'autorité* (fr.).

O SĄDZIE KONSTYTUCYJNYM

Tytuł VIII

O SĄDZIE KONSTYTUCYJNYM

Artykuł 129

Ustanawia się Sąd Konstytucyjny.

Artykuł 130

Sąd Konstytucyjny składa się z dwunastu członków powoływanych na okres dziewięciu lat bez możliwości ponownego wyboru. Sześciu członków wyznacza⁹⁴ Król, przy czym kandydaturę jednego spośród nich proponuje Sekretarz generalny Wysokiej Rady Naukowej. Sześciu pozostałych członków pochodzi z wyborów, połowę wybiera Izba Reprezentantów i połowę Izba Radców spośród kandydatów przedstawionych przez Biuro każdej z Izb. [Członkowie] wybierani są w głosowaniu tajnym większością 2/3 głosów ogólnej liczby członków każdej z Izb.

Jeśli obie Izby Parlamentu lub jedna z nich nie wybierze wyżej wymienionych członków w przewidzianym prawem terminie wymaganym dla odnowienia składu Sądu Konstytucyjnego, sąd wykonuje swoje uprawnienia⁹⁵ i podejmuje decyzje głosami obecnych członków, nie licząc głosów członków jeszcze nie wybranych.

Jedna trzecia liczby każdej z kategorii członków Sądu jest odnawiana co trzy lata.

Przewodniczącego⁹⁶ Sądu Konstytucyjnego mianuje Król spośród członków Sądu.

Członkowie Sądu Konstytucyjnego są wybierani spośród osób posiadających wyższe wykształcenie prawnicze oraz doświadczenie orzecznicze⁹⁷, doktrynalne lub administracyjne, które wykonują swój zawód od ponad piętnastu lat i cieszą się opinią bezstronnych i uczciwych.

⁹⁴ W oryg. *désignés* (fr.).

⁹⁵ W oryg. *attributions* (fr.).

⁹⁶ W oryg. *le Président* (fr.).

⁹⁷ Tj. odpowiednie doświadczenie nabyte w wyniku pełnienia funkcji sędziowskiej.

Artykuł 131

Zasady organizacji i funkcjonowania Sądu Konstytucyjnego, jak również procedurę postępowania przed nim oraz status jego członków określa ustawa organiczna.

Ustawa organiczna określa również funkcje, które są niepołączalne [ze stanowiskiem sędziego], w szczególności te, które są związane z wykonywaniem wolnych zawodów, ustala warunki dwóch pierwszych odnowień składu przewidzianych co trzy lata oraz postępowanie w sprawach o zastępowanie członków, w przypadku których wystąpiła przeszkoda w sprawowaniu funkcji, zdymisjonowanych lub zmarłych w okresie sprawowania mandatu.

Artykuł 132

Sąd Konstytucyjny wykonuje kompetencje⁹⁸, które zostały mu przyznane na mocy postanowień Konstytucji oraz przez przepisy ustaw organicznych. Ponadto Sąd Konstytucyjny orzeka w sprawach ważności wyborów do Parlamentu oraz organizacji referendum.

Ustawy organiczne przed ogłoszeniem oraz regulaminy Izby Reprezentantów i Izby Radców przed ich wejściem w życie winny zostać przedłożone Sądowi Konstytucyjnemu, który orzeka o ich zgodności z Konstytucją.

W tym samym celu, ustawy przed ich ogłoszeniem mogą zostać skierowane do Sądu Konstytucyjnego przez Króla, Szefa Rządu, Przewodniczącego Izby Reprezentantów, Przewodniczącego Izby Radców albo przez 1/5 członków Izby Reprezentantów lub czterdziestu członków Izby Radców.

W przypadkach określonych w drugim i trzecim ustępie tego artykułu, Sąd Konstytucyjny orzeka w okresie miesiąca od dnia złożenia wniosku. Na wniosek rządu, w przypadkach pilnych, termin ten ulega skróceniu do ośmiu dni.

W przypadkach tych wniesienie wniosku do Sądu Konstytucyjnego zawieszają termin ogłoszenia aktu.

Sąd Konstytucyjny orzeka o zgodności z prawem wyboru członków Parlamentu w terminie jednego roku, licząc od daty wygaśnięcia

⁹⁸ W oryg. *attributions* (fr.).

przewidzianego prawem terminu na wniesienie odwołania. Sąd może zdecydować jednak o wydłużeniu tego terminu, jeżeli wymaga tego liczba odwołań lub ich charakter.

Artykuł 133

Sąd Konstytucyjny jest właściwy do orzekania w sprawie zarzutu niezgodności przepisów ustawy z Konstytucją, podniesionego w trakcie toczącego się postępowania, gdy jedna ze stron utrzymuje, że ustawa, na podstawie której rozstrzyga się spór, narusza prawa i wolności gwarantowane Konstytucją.

Warunki i tryb⁹⁹ stosowania postanowień niniejszego artykułu określa ustawa organiczna.

Artykuł 134

Przepis, który na podstawie art. 132 niniejszej Konstytucji został uznany za niekonstytucyjny nie podlega ogłoszeniu ani nie może być stosowany. Przepis, który na podstawie art. 133 [niniejszej Konstytucji] został uznany za niekonstytucyjny traci moc obowiązującą z dniem wskazanym przez Sąd Konstytucyjny w orzeczeniu.

Od orzeczeń Sądu Konstytucyjnego nie przysługuje żaden środek odwoławczy. Orzeczenia wiążą organy władzy publicznej oraz wszystkie organy administracyjne i sądowe.

⁹⁹ W oryg. *modalite* (fr.).

O REGIONACH I INNYCH WSPÓLNOTACH TERYTORYALNYCH

Tytuł IX O REGIONACH I INNYCH WSPÓLNOTACH TERYTORYALNYCH

Artykuł 135

Wspólnotami terytorialnymi Królestwa są regiony, prefektury, prowincje i gminy.

Stanowią one osoby prawne prawa publicznego, które sprawują swoją władzę z poszanowaniem zasad demokracji.

Rady regionów i gmin wybierane są w bezpośrednich wyborach powszechnych.

Inna wspólnota terytorialna może zostać utworzona w drodze ustawy i może ona zastąpić jedną lub więcej wspólnot wskazanych w ustępie pierwszym.

Artykuł 136

Organizacja regionalna i terytorialna opiera się na zasadach autonomii lokalnej, współpracy i solidarności. Zapewnia udział mieszkańców w zarządzaniu ich sprawami i wspiera ich wkład w zarządzanie strategiczne rozwojem¹⁰⁰.

Artykuł 137

Regiony i inne wspólnoty terytorialne uczestniczą w realizacji ogólnej polityki państwa i w opracowywaniu¹⁰¹ polityk lokalnych za pośrednictwem swoich przedstawicieli w Izbie Radców.

Artykuł 138

Przewodniczący Rad regionalnych i przewodniczący innych wspólnot terytorialnych realizują postanowienia i decyzje wydane przez te Rady.

¹⁰⁰ W oryg. *développement humain intégré et durable* (fr.).

¹⁰¹ W oryg. *l'élaboration* (fr.).

Artykuł 139

Rady regionów i Rady innych wspólnot terytorialnych korzystają z instrumentów partycypacyjnych o charakterze dialogu i uzgodnień, w celu wspierania zaangażowania obywateli i obywateli oraz stowarzyszeń w opracowanie i realizację programów rozwoju.

Obywatelki i obywatele oraz stowarzyszenia mogą korzystać z prawa do złożenia petycji w sprawie wpisania do porządku dziennego Rady spraw należących do zakresu ich kompetencji¹⁰².

Artykuł 140

Zgodnie z zasadą pomocniczości, jednostki wspólnot terytorialnych realizują zadania własne, wykonywane wspólnie¹⁰³ z państwem oraz zadania zlecone.

Regiony i inne jednostki wspólnot terytorialnych mają w ramach przyznanych im kompetencji¹⁰⁴ i na obszarze ich działania prawo wydawania aktów w ramach wykonywania swoich obowiązków.

Artykuł 141

Regiony i inne jednostki wspólnot terytorialnych posiadają dochody własne, jak również otrzymują dotacje przyznane przez państwo.

Każde przekazanie przez państwo zadań regionom i innym jednostkom wspólnot terytorialnych łączy się z przekazaniem odpowiednich środków na ich wykonanie.

Artykuł 142

Tworzy się Socjalny Fundusz Wyrównawczy w celu likwidacji deficytów w dziedzinie rozwoju społecznego, infrastruktury i zaopatrzenia. Jest on tworzony na rzecz regionów na czas określony.

W celu ograniczenia różnic między regionami tworzy się także Fundusz solidarności międzyregionalnej, służący sprawiedliwemu podziałowi dochodów¹⁰⁵.

¹⁰² W oryg. *compétence* (fr.).

¹⁰³ W oryg. *des compétences partagées avec l'Etat* (fr.).

¹⁰⁴ W oryg. *compétence* (fr.).

¹⁰⁵ W oryg. *ressources* (fr.).

Artykuł 143

Żadna jednostka wspólnot terytorialnych nie może sprawować kontroli nad inną jednostką.

W opracowywaniu i wdrażaniu programów rozwoju regionalnego i regionalnych planów zagospodarowania przestrzennego, region, pod nadzorem przewodniczącego rady regionów, pełni dominującą rolę wobec pozostałych jednostek wspólnot terytorialnych, z poszanowaniem ich zadań własnych.

W przypadku gdy do realizacji projektu konieczne jest wsparcie ze strony kilku jednostek wspólnot terytorialnych, jednostki te uzgadniają warunki swojej współpracy.

Artykuł 144

Jednostki wspólnot terytorialnych mogą tworzyć związki w celu wspólnego korzystania z zasobów i realizowania programów.

Artykuł 145

W ramach wspólnot terytorialnych wali¹⁰⁶ regionów i gubernatorzy prefektur i prowincji są przedstawicielami władz centralnych.

W imieniu rządu zapewniają stosowanie ustaw, wykonują rozporządzenia i decyzje rządowe oraz sprawują nadzór administracyjny.

Wali i gubernatorzy wspierają kierowników jednostek wspólnot terytorialnych, a w szczególności przewodniczących Rad regionów w realizacji planów i programów rozwoju.

Pod nadzorem odpowiednich ministrów koordynują działania administracji centralnej o charakterze zdecentralizowanym i zapewniają ich prawidłowe funkcjonowanie.

Artykuł 146

Ustawa organiczna określa w szczególności:

- warunki zgodnego z zasadami demokracji zarządzania przez regiony i inne jednostki wspólnot terytorialnych ich sprawami,

¹⁰⁶ Instytucja „wali” w Maroku oznacza wysokiego urzędnika reprezentującego władze centralne na poziomie regionu. Wali jest zarazem gubernatorem głównej prefektury lub prowincji danego regionu. Jego głównym zadaniem jest koordynowanie współpracy prefektur i prowincji wchodzących w skład regionu.

liczbę członków ich rad, zasady wybieralności, niepołączalności [stanowisk] i zakaz łączenia mandatów, jak również ordynację wyborczą oraz przepisy mające zapewnić większy udział kobiet w tych Radach;

- warunki prowadzenia obrad przez przewodniczących rad regionalnych i prezydentów rad innych jednostek wspólnot terytorialnych oraz podejmowania decyzji przez te rady, zgodnie z postanowieniami art. 138;
- warunki korzystania przez obywatelki, obywateli i stowarzyszenia z prawa do składania petycji, określonego w art. 139;
- zadania własne, zadania wykonywane wspólnie z państwem oraz zadania zlecone regionom i innym jednostkom, przewidziane w art. 140;
- system finansowy regionów i innych wspólnot terytorialnych;
- źródła dochodów regionów i innych jednostek wspólnot terytorialnych przewidziane w art. 141;
- źródła i zasady działania Funduszu wyrównawczego i Funduszu solidarności międzyregionalnej przewidzianych w art. 142;
- warunki i zasady tworzenia związków przewidzianych w art. 144;
- postanowienia, mające na celu wspieranie rozwoju współpracy między gminami, jak również mechanizmów zapewniających dostosowanie w tym celu organizacji terytorialnej;
- zasady zarządzania zapewniające prawidłowe realizowanie zasady autonomii lokalnej, kontroli zarządzania środkami i programami, oceny tych działań i przedstawiania sprawozdań finansowych.

O TRYBUNALE OBRACHUNKOWYM

O TRYBUNALE OBRACHUNKOWYM

Tytuł X O TRYBUNALE OBRACHUNKOWYM

Artykuł 147

Trybunał Obrachunkowy jest najwyższym organem kontroli finansów publicznych Królestwa. Konstytucja gwarantuje Trybunałowi niezależność.

Zadaniem Trybunału Obrachunkowego jest wzmocnienie¹⁰⁷ i ochrona zasad i wartości dobrego rządzenia, transparentności oraz przedstawiania sprawozdań finansowych¹⁰⁸ państwa i instytucji publicznych.

Trybunał Obrachunkowy sprawuje najwyższą kontrolę nad wykonaniem ustawy budżetowej. Gwarantuje prawidłowość rachunków przychodów i wydatków jednostek podlegających jego kontroli na podstawie ustawy oraz dokonuje oceny gospodarowania nimi. W razie potrzeby nakłada sankcje za naruszenie zasad regulujących te operacje.

Trybunał Obrachunkowy kontroluje i monitoruje oświadczenia majątkowe, dokonuje kontroli sprawozdań finansowych partii politycznych i weryfikuje prawidłowość wydatków na kampanie wyborcze.

Artykuł 148

Trybunał Obrachunkowy wspiera Parlament w zakresie kontroli finansów publicznych. Odpowiada na pytania i wydaje opinie w związku z funkcjami legislacyjnymi, kontrolnymi i oceniającymi, które są wykonywane przez Parlament w związku z finansami publicznymi.

Trybunał Obrachunkowy wspiera organy sądowe.

¹⁰⁷ W oryg. *consolidation* (fr.).

¹⁰⁸ W oryg. *reddition des comptes* (fr.).

Trybunał Obrachunkowy wspiera rząd w dziedzinach należących zgodnie z ustawą do właściwości Trybunału.

Trybunał publikuje wszystkie swoje prace, w tym raporty specjalne i orzecznictwo.

Trybunał składa Królowi coroczny raport ze swojej działalności, który przekazywany jest również Szefowi Rządu i Przewodniczącym Obu Izb Parlamentu. Raport ten podlega ogłoszeniu w *Biuletynie urzędowym* Królestwa.

Pierwszy Prezes Trybunału przedstawia przed Parlamentem sprawozdanie z działalności Trybunału. Po jego zakończeniu przeprowadza się debatę.

Artykuł 149

Regionalne izby obrachunkowe są odpowiedzialne za kontrolę finansów oraz za sposób zarządzania regionami i innymi wspólnotami terytorialnymi i ich związkami.

W razie potrzeby nakładają sankcje za naruszenie norm¹⁰⁹ regulujących te operacje.

Artykuł 150

Kompetencje¹¹⁰, organizację, oraz tryb i zasady działania Trybunału Obrachunkowego oraz izb regionalnych określa ustawa.

¹⁰⁹ W oryg. *regles* (fr.).

¹¹⁰ W oryg. *les attributions* (fr.).

O RADZIE SPOŁECZNO- -GOSPODARCZEJ I EKOLOGICZNEJ

O RADZIE SPOŁECZNO- -GOSPODARCZEJ I EKOLOGICZNEJ

Tytuł XI O RADZIE SPOŁECZNO- -GOSPODARCZEJ I EKOLOGICZNEJ¹¹¹

Artykuł 151

Tworzy się Radę społeczno-gospodarczą i ekologiczną.

Artykuł 152

Rząd, Izba Reprezentantów i Izba Radców mogą konsultować się z Radą społeczno-gospodarczą i ekologiczną we wszystkich sprawach gospodarczych, społecznych i środowiska.

Rada wydaje opinię w sprawie ogólnych kierunków gospodarki narodowej i zrównoważonego rozwoju¹¹².

Artykuł 153

Skład, organizacja, kompetencje¹¹³ oraz tryb i zasady działania Rady ekonomiczno-społecznej i do spraw środowiska określa ustawa organiczna.

¹¹¹ W oryg. *Du conseil économique, social et environnemental* (fr.).

¹¹² W oryg. *développement durable* (fr.).

¹¹³ W oryg. *les attributions* (fr.).

O DOBRYM RZĄDZENU

Tytuł XII O DOBRYM RZĄDZENU

ZASADY OGÓLNE

Artykuł 154

Usługi użyteczności publicznej zorganizowane są z poszanowaniem zasady równego dostępu do nich obywaterek i obywateli, a ich świadczenie na całym terytorium państwa opiera się na normach słuszności i zapewnieniu ciągłości świadczenia usług.

Usługi te podlegają normom jakościowym, zasadzie transparentności, a z ich świadczeniem wiąże się obowiązek przedstawiania sprawozdań finansowych¹¹⁴ i ponoszenia odpowiedzialności. Świadczone są z poszanowaniem zasad i wartości demokratycznych gwarantowanych¹¹⁵ przez Konstytucję.

Artykuł 155

Podmioty świadczące usługi użyteczności publicznej wykonują swoje zadania z poszanowaniem zasad prawa, neutralności, transparentności, uczciwości i ochrony interesu publicznego.

Artykuł 156

Podmioty świadczące usługi użyteczności publicznej słuchają swoich użytkowników i monitorują zgłaszane przez nich obserwacje, propozycje i zażalenia.

Podmioty świadczące usługi użyteczności publicznej składają sprawozdania z wykorzystania środków publicznych zgodnie z obowiązującym prawem i podlegają w związku z powyższym obowiązkowej kontroli i ocenie.

Artykuł 157

Karta usług użyteczności publicznej określa zbiór zasad dobrego rządzenia dotyczących funkcjonowania administracji publicznej,

¹¹⁴ W oryg. *reddition des comptes* (fr.).

¹¹⁵ W oryg. *consacrés* (fr.).

regionów i innych jednostek wspólnot terytorialnych oraz innych instytucji publicznych¹¹⁶.

Artykuł 158

Każdy, kto w drodze wyboru lub mianowana pełni funkcje publiczne jest zobowiązany, zgodnie z zasadami określonymi ustawą, złożyć pisemne oświadczenie o stanie majątku i aktywach będących w jego bezpośrednim lub pośrednim posiadaniu w dniu objęcia funkcji, w trakcie jej pełnienia oraz w dniu jej zakończenia.

Artykuł 159

Organy odpowiedzialne za wdrażanie zasad dobrego rządzenia są niezależne. W razie potrzeby można utworzyć ustawą inne organy kontroli i dobrego rządzenia¹¹⁷.

Artykuł 160

Wszystkie instytucje i organy wymienione w artykułach od 161 do 170 niniejszej Konstytucji co najmniej raz w roku przedstawiają sprawozdanie ze swojej działalności. Sprawozdania te przedkładane są Parlamentowi i stanowią przedmiot debaty.

Instytucje i organy ochrony praw i wolności, dobrego rządzenia, zarządzania strategicznego rozwojem¹¹⁸ oraz demokracji uczestniczącej

ORGANY OCHRONY I PROMOCJI PRAW CZŁOWIEKA

Artykuł 161

Narodowa Rada Praw Człowieka jest organem państwowym, pluralistycznym i niezależnym, odpowiedzialnym za sprawy związane z obroną i ochroną praw człowieka i podstawowych wolności oraz z zagwarantowaniem ich pełnej realizacji i promocji, jak również za poszanowanie godności, indywidualnych i grupowych praw

¹¹⁶ W oryg. *organismes publics* (fr.).

¹¹⁷ W oryg. *instances de régulation et de bonne gouvernance* (fr.).

¹¹⁸ W oryg. *du développement humain et durable* (fr.) – koncepcja zarządzania w sektorze publicznym, termin ten wszedł do literatury międzynarodowej w ostatnich latach.

obywaterek i obywateli, w zgodzie z narodowymi i uniwersalnymi zasadami obowiązującymi w tej materii.

Artykuł 162

Mediator¹¹⁹ jest niezależnym i wyspecjalizowanym organem państwowym, którego zadaniem, w ramach relacji między administracją a administrowanymi, jest ochrona praw administrowanych, przyczynianie się do przestrzegania zasady pierwszeństwa ustawy i upowszechniania zasad sprawiedliwości i norm słuszności¹²⁰ oraz wartości moralnych i zasady jawności w działaniu administracji, urzędów publicznych, jednostek samorządu terytorialnego oraz innych podmiotów wykonujących wyłączne kompetencje¹²¹ władzy publicznej.

Artykuł 163

Rada Wspólnoty Marokańskiej na Obczyźnie jest obowiązana, w szczególności do wydawania opinii w sprawie kierunków polityk publicznych w celu zagwarantowania Marokańczykom zamieszkującym poza granicami państwa utrzymania ścisłych więzi z ich marokańską tożsamością, zagwarantowania przynależnych im praw, ochrony interesów oraz w celu przyczyniania się do zarządzania strategicznego rozwojem¹²² ich Ojczyzny – Maroka – oraz do jej rozwoju.

Artykuł 164

Organ odpowiedzialny za ochronę równości i zwalczanie wszelkich form dyskryminacji, utworzony na podstawie art. 19 niniejszej Konstytucji, czuwa w szczególności nad poszanowaniem praw i wolności określonych w tym artykule, z wyłączeniem kompetencji¹²³ przyznanych Narodowej Radzie Praw Człowieka.

¹¹⁹ Odpowiednik Rzecznika Praw Obywatelskich.

¹²⁰ W oryg. *d'équité* (fr.).

¹²¹ W oryg. *prerogatives* (fr.).

¹²² W oryg. *développement humain et durable* (fr.).

¹²³ W oryg. *les attributions* (fr.).

ORGANY WŁAŚCIWE DO SPRAW DOBREGO RZĄDZENIA I REGULACJI

Artykuł 165

Wysoki Urząd do spraw Komunikacji Audiowizualnej jest organem odpowiedzialnym za poszanowanie zasady pluralizmu w wyrażaniu opinii, swobody myśli i realizacji prawa do informacji w dziedzinie radiofonii i telewizji z poszanowaniem podstawowych wartości cywilizacyjnych i ustaw Królestwa.

Artykuł 166

Rada do spraw Konkurencji jest niezależnym organem odpowiedzialnym, w ramach wolnej i uczciwej konkurencji, za zapewnienie transparentności i realizacji norm słuszności¹²⁴ w stosunkach gospodarczych, w szczególności poprzez analizę i regulację konkurencji na rynkach, zwalczanie nieuczciwej konkurencji, nieuczciwych praktyk handlowych oraz zakaz dokonywania koncentracji przez przedsiębiorców i zakaz praktyk monopolistycznych.

Artykuł 167

Krajowy Urząd do spraw Uczciwości, Zapobiegania i Walki z korupcją, utworzony na podstawie art. 36, ma za zadanie, w szczególności inicjować, koordynować, nadzorować i zapewniać wdrażanie polityki zapobiegania i walki z korupcją oraz pozyskiwać i rozpowszechniać informacje w tej dziedzinie, przyczyniać się do podnoszenia znaczenia norm moralnych w życiu publicznym oraz wzmacniać zasady dobrego rządzenia, kultury usług użyteczności publicznej i wartości odpowiedzialnego obywatelstwa.

ORGANY PROMOCJI ZARZĄDZANIA STRATEGICZNEGO ROZWOJEM ORAZ DEMOKRACJI UCZESTNICZĄCEJ

Artykuł 168

Tworzy się Wysoką Radę do spraw Edukacji, Kształcenia¹²⁵ i Badań Naukowych.

¹²⁴ W oryg. *d'équité* (fr.).

¹²⁵ W oryg. *de la formation* (fr.).

Rada ta stanowi organ konsultacyjny odpowiedzialny za wydawanie opinii w sprawie polityk publicznych oraz w innych sprawach dotyczących interesu Państwa w dziedzinie edukacji, kształcenia i badań naukowych, jak również w sprawie celów i sposobu funkcjonowania usług użyteczności publicznej świadczonych w tym zakresie. Uczestniczy również w ewaluacji polityk i programów publicznych realizowanych w tych obszarach.

Artykuł 169

Rada Konsultacyjna do spraw Rodziny i Dziecka, utworzona na podstawie art. 32 niniejszej Konstytucji, ma za zadanie monitorować¹²⁶ sytuację rodziny i dziecka, wydawać opinie w sprawach planów narodowych w zakresie tych dziedzin, prowadzić debatę publiczną na temat polityki rodzinnej i monitorować realizację narodowych programów, wdrażanych przez różne właściwe departamenty, struktury i organy.

Artykuł 170

Rada Konsultacyjna do spraw Młodzieży i Stowarzyszeń, utworzona na podstawie art. 33 niniejszej Konstytucji, jest organem o charakterze konsultacyjnym w dziedzinach ochrony młodzieży i promocji stowarzyszeń¹²⁷. Jej zadaniem jest analiza i monitorowanie spraw związanych z tymi dziedzinami oraz przedkładanie propozycji w sprawach gospodarczych, społecznych i kulturalnych, budzących bezpośrednie zainteresowanie młodzieży i ruchów stowarzyszeniowych¹²⁸, jak również rozwój energii twórczej młodzieży i wprowadzanie jej w życie państwowe, w duchu obywatelskiej odpowiedzialności.

Artykuł 171

Skład, organizacje, kompetencje¹²⁹ i zasady działania instytucji¹³⁰ i organów¹³¹ określonych w artykułach od 161 do 170 niniejszej Konstytucji oraz, w razie potrzeby, przypadki niepołączalności określają ustawy.

¹²⁶ W oryg. *le suivi* (fr.).

¹²⁷ W oryg. *de la vie associative* (fr.).

¹²⁸ W oryg. *l'action associative* (fr.).

¹²⁹ W oryg. *les attributions* (fr.).

¹³⁰ W oryg. *institutions* (fr.).

¹³¹ W oryg. *instances* (fr.).

O ZMIANIE KONSTYTUCJI

Tytuł XIII

O ZMIANIE KONSTYTUCJI

Artykuł 172

Inicjatywa ustawodawcza w zmiany Konstytucji przysługuje Królowi, Szefowi Rządu, Izbie Reprezentantów i Izbie Radców.

Król może poddać wniesiony przez siebie projekt zmiany Konstytucji bezpośrednio pod referendum.

Artykuł 173

Propozycja zmiany przedłożona przez jednego lub kilku członków jednej z Izb Parlamentu zostaje przyjęta wyłącznie w głosowaniu, większością 2/3 głosów wszystkich członków danej Izby.

Propozycja ta jest przedkładana drugiej Izbie, która przyjmuje ją taką samą większością 2/3 głosów wszystkich członków tej Izby.

Propozycja zmiany wniesiona przez Szefa Rządu zostaje przedłożona Radzie Ministrów po zakończeniu obrad Rady Rządu.

Artykuł 174

Projekty i propozycje zmiany Konstytucji w są poddawane referendum w drodze dekretu królewskiego.

Zmiana Konstytucji staje się ostateczna po przyjęciu jej w drodze referendum.

Król, po zasięgnięciu opinii Prezesa Sądu Konstytucyjnego, może przedłożyć Parlamentowi w drodze dekretu projekt zmiany niektórych przepisów Konstytucji.

Zwołane przez Króla obie Izby Parlamentu, działając łącznie zatwierdzają zmianę Konstytucji większością 2/3 głosów członków Parlamentu.

Regulamin wewnętrzny Izby Reprezentantów określa zasady stosowania tego przepisu.

Sąd Konstytucyjny orzeka w sprawie prawidłowości trybu zmiany Konstytucji.

Artykuł 175

Zmiany nie mogą naruszać postanowień dotyczących religii muzułmańskiej, monarchicznej formy państwa, demokratycznego wyboru Narodu oraz dotyczących podstawowych praw i wolności określonych w niniejszej Konstytucji.

PRZEPISY PRZEJŚCIOWE I KOŃCOWE

PRZEPISY PRZEJŚCIOWE I KOŃCOWE

Tytuł XIV

PRZEPISY PRZEJŚCIOWE I KOŃCOWE

Artykuł 176

Do czasu wyboru Izb Parlamentu określonych niniejszą Konstytucją, Izby sprawujące dotychczas te funkcje kontynuują wykonywanie swoich kompetencji¹³², w szczególności w zakresie uchwalania ustaw koniecznych do ukonstytuowania się nowych Izb Parlamentu, bez naruszania postanowień art. 51 niniejszej Konstytucji.

Artykuł 177

Działająca Rada Konstytucyjna będzie wykonywała swoje kompetencje¹³³ do czasu powołania Sądu Konstytucyjnego przewidzianego w przepisach niniejszej Konstytucji.

Artykuł 178

Działająca Wysoka Rada do spraw sądownictwa będzie wykonywała swoje kompetencje¹³⁴ do czasu powołania Wysokiej Rady do spraw władzy sadowniczej przewidzianej w niniejszej Konstytucji.

Artykuł 179

Obowiązujące akty normatywne dotyczące instytucji i organów określonych w Tytule XII, jak również te dotyczące Rady ekonomiczno-społecznej oraz Wysokiej Rady do spraw Nauczania pozostają w mocy do czasu ich zastąpienia zgodnie z postanowieniami niniejszej Konstytucji.

Artykuł 180

Z zastrzeżeniem przepisów przejściowych zawartych w niniejszym Tytule, uchyla się tekst znowelizowanej Konstytucji, ogłoszonej w drodze dekretu nr 1-96-157 z 23 dnia miesiąca dżumad I 1417 (7 października 1996 r.).

¹³² W oryg. *attributions* (fr.).

¹³³ W oryg. *attributions* (fr.).

¹³⁴ W oryg. *attributions* (fr.).

RADA KONSTYTUCYJNA

Decyzja Rady Konstytucyjnej nr 815-2011 z 12 dnia miesiąca szaban 1432 r. (14 lipca 2011 r.) proklamująca wyniki referendum dotyczącego projektu Konstytucji, które zostało przeprowadzone w piątek 28 dnia miesiąca radżab 1432 r. (1 lipca 2011 r.).

Tekst decyzji został ogłoszony w wydaniu powszechnym *Biuletynu urzędowego* nr 5964 bis z 28 dnia miesiąca szaban 1432 r. (30 lipca 2011 r.), strona 3628.

WYBRANA LITERATURA

WYBRANA LITERATURA

Axtmann D., *Reform autoritärer Herrschaft in Nordafrika: Verfassungs- und Wahlrechtsreformen in Algerien, Tunesien und Marokko zwischen 1988 und 2004*, Wiesbaden 2007.

Bendourou O., *La nouvelle Constitution marocaine du 29 juillet 2011: Le changement entre mythe et réalité*, „Revue du droit public et de la science politique en France et a l'Etranger” 2012, nr 3.

Bendourou O., *Les droits de l'homme dans la constitution marocaine de 2011: débats autour de certains droits et libertés*, „La Revue de droits de l'homme” 2014, nr 6.

Bernoussi N., *La Constitution marocaine du 29 juillet 2011 entre continuité et rupture*, „Revue de droit public et de la science politique en France et a l'Etranger” 2012, nr 3.

Boudahrain A., *Éléments de droit public marocain*, Paris 1994.

Boumedine M., *Le régime constitutionnel marocain*, <<http://www.bladi.net/forum/threads/regime-constitutionnel-marocain.14373>>.

Callies de Salies B., *Kraje Maghrebu: historia, polityka, społeczeństwo*, Warszawa 2012.

Chibani A., *Maroc: trois projets de Constitution et des doutes*, „Le Monde diplomatique”, 30.09.2011.

Constitutions of the countries of the world, G. H. Flanz ed., P. H. Warf, Vol. 12: *Marshall Islands – Nauru*, New York 2004.

Die Verfassungen der Mitgliedsländer der Liga der Arabischen Staaten, red. H. Baumann, M. Ebert, Berlin 1995, s. 453–483.

Dziubiński A., *Historia Maroka*, Wrocław 1983.

Konstytucje państw afrykańskich, oprac. i wstęp L. Gelberg, t. 1, Warszawa 1963, s. 205–227.

La Constitution, Rabat 1992.

La Constitution marocaine de 2011: analyses et commentaires, Paris 2012.

Myśliwiec M., *Maroko*, [w:] *Systemy polityczne wybranych państw basenu Morza Śródziemnego*, red. M. Myśliwiec, K. Krysieniak, Poznań 2011.

Naciri K., *Le droit constitutionnel marocain ou la maturation progressive d'un système évolutif*, <<http://www.cedroma.usj.edu.lb/pdf/cpayer/naciri.pdf>>.

Naciri K., *Maroc*, [w:] *Recueil des constitutions des pays arabes*, red. E. Canal-Forgues, Bruxelles 2000.

Touzeil-Divina M., *Un rendez-vous constituant manqué? Où fleuriront au Maroc le jasmin et la fleur d'oranger*, „Revue du droit public et de la science politique en France et a l'Etranger” 2012, nr 3.

Tozy M., *Monarchie et islam politique au Maroc*, Paris 1999.

Trente années de vie constitutionnelle au Maroc: ouvrage collectif, red. D. Basri, M. Rousset, G. Vedel, Paris 1993.

Żebrowski J., *Maroko. Współczesność a historia*, Warszawa 2001.

STARANIEM BIBLIOTEKI SEJMOWEJ
UKAZAŁY SIĘ KONSTYTUCJE:

Albanii [z 1991 r.] wyd. 1997, tekst tożsamy wyd. 2000,
Albanii z 1998 r. – wyd. 2001

Andory [z 1993 r.] wyd. 2014

Australii [z 1900 r. z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 29 VII 1977] wyd. 2014

Austrii [z 1920 r. w wersji z 1929 r. ostatnia zmiana
28 VI 2002] wyd. 2004

Belgii [z 1831 r., tekst jednolity z 1994] wyd. 1996,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 22 XII 2008]
wyd. 2010

Brazylii [z 1988 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 30 VI 2004] wyd. 2004

Bułgarii [z 1991 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 6 II 2007] wyd. 2012

Chile [z 1980 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 6 III 2012]
wyd. 2012

Chorwacji [z 1990 r.] wyd. 1995,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 28 III 2001]
wyd. 2007

Cypru [z 1960 r., wg stanu na 31 V 2012] wyd. 2013

Czech [z 1992 r.] wyd. 1994, tekst tożsamy wyd. 2000

Danii [z 1953 r.] wyd. 2002

Estonii [z 1992 r.] wyd. 1997

Finlandii [z 1919 r.] wyd. 1997
Finlandii z 1999 r. – wyd. 2003

Francji [z 1958 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 22 II 1996] wyd. 1997,

wyd. 2 – [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 28 III 2003]
wyd. 2005

Grecji 1975/1986 – wyd. 1992,
wyd. 2 – [wg stanu na 1 VII 2005] wyd. 2005

Hiszpanii [z 1978 r.] wyd. 1993, tekst tożsamy wyd. 2000,
wyd. 2 [z późniejszą zmianą z 27 VIII 1992] wyd. 2008

Holandii [z 1814 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 21 III 2002] wyd. 2003

Irlandii [z 1937 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 24 VI 2004] wyd. 2006

Islandii [z 1944 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 1 VII 1999] wyd. 2009

Izraela [ustawy konstytucyjne – 1948/1992] wyd. 2001

Japonii [z 1946 r.] wyd. 2014

Kanady [akty z 1867 i 1982 wg stanu na 1 IV 1996] wyd. 1998

Liechtensteinu [z 1921 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 25 XI 2011] wyd. 2013

Litwy [z 1992] wyd. 1994, tekst tożsamy wyd. 2000,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 13 VII 2004]
wyd. 2006

Luksemburga [z 1868 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 24 VI 2005] wyd. 2006

Łotwy [z 1922 r., wg stanu na 15 X 1998] wyd. 2001

Macedonii [z 1992 r.] wyd. 1999

Malty [wg stanu na 1 IX 2007] wyd. 2008

Mołdawii [z 1994 r. z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 14 VII 2006 r.] wyd. 2014

Monako [z 1962 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 2 IV 2002] wyd. 2012

Niemiec [z 1949 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 28 VIII 2006] wyd. 2008

Norwegii [z 1814 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 19 VI 1992] wyd. 1996

Portugalii [z 1976 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 20 IX 1997] wyd. 2000

Republiki Południowej Afryki [z 1997 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 6 X 2003] wyd. 2006

Rosji [z 1993 r.] wyd. 2000

Rumunii [z 1991 r.] wyd. 1996

Słowacji [z 1992 r.] wyd. 1993,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 23 II 2001]
wyd. 2003

Słowenii [z 1991 r.] wyd. 1994,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 27 VI 2006]
wyd. 2009

Stanów Zjednoczonych Ameryki [z 1787 r., z uwzgl.
poprawki 27. z 1992 r.] wyd. 2002

Szwajcarii [z 1999 r.] wyd. 2000

Szwecji [z 1974 r.] wyd. 1991,
wyd. 2 [tekst jednolity z 1998] wyd. 2000

Turcji [z 1982 r.] wyd. 2013

Ukrainy [z 1996 r.] wyd. 1999

Watykanu, wyd. 2008

Węgier [z 1949 r., tekst jednolity z 1990] wyd. 1992,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 30 V 2001]
wyd. 2002,

Ustawa Zasadnicza Węgier [z 2011 r., uzup. o Postanowienia
przejściowe z 30 XII 2011] wyd. 2012

Włoch [z 1947 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 30 V 2003] wyd. 2004

**Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii
Północnej**, wyd. 2010

Teksty konstytucji państw członkowskich UE, według stanu prawnego na 1 lipca 2011 r., ukazały się w tomie „**Konstytucje państw Unii Europejskiej**”, pod red. W. Staśkiewicza, Warszawa 2011.